

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií

Diplomová práce

2012

Adam Koska

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií

Adam Koska

**Dopady společenských změn souvisejících
s integrací imigrantů na mediální a
politickou scénu Nizozemska**

Diplomová práce

Praha 2012

Autor práce: **Adam Koska**

Vedoucí práce: **Prof. PhDr. Lenka Rovná, CSc.**

Rok obhajoby: **2012**

Bibliografický záznam

KOSKA, Adam. *Dopady společenských změn souvisejících s integrací imigrantů na mediální a politickou scénu Nizozemska*. Praha, 2012. 88 s. Diplomová práce (Mgr.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut mezinárodních studií. Katedra západoevropských studií. Vedoucí diplomové práce Prof. PhDr. Lenka Rovná, CSc.

Abstrakt

Tato diplomová práce pojednává o fenoménu imigrace a integrace, který ve sféře nizozemské politiky a médií začal hrát důležitou roli zhruba od poloviny devadesátých let dvacátého století. Otevření veřejné debaty na toto téma a postupný ústup od modelu multikulturalismu způsobily, že imigrace, integrace a od roku 2001 také islám se dostaly mezi klíčová témata, o kterých referují Nizozemská média a ke kterým se vymezují politické strany. Pro politické subjekty, jež je možné označit jako „anti-imigrantské“, představují postoje proti imigrantům stěžejní část jejich politické identity, také „mainstreamové“ strany však k tomuto tématu postupně nacházely cestu a byly nuceny přehodnotit v tomto směru své postoje. Média jsou pak v souvislosti s imigrací a integrací vystavena protichůdným tlakům politické korektnosti na jedné straně a přitažlivosti pro čtenáře či posluchače na straně druhé. Jedním ze způsobů, jak tuto přitažlivost zvýšit, je klást důraz na prvek kontroverze, k čemuž je možné využít stigmatizaci islámu, zejména po roce 2001.

Abstract

This thesis deals with the phenomenon of immigration and integration, which started to play a crucial role in the sphere of Dutch politics and media in the mid-nineties of the twentieth century. The start of a public debate about this topic and the gradual withdrawal from the multicultural integration model have caused immigration, integration and – since 2001 – also Islam to become among the key topics that the Dutch media have referred about and that political parties have taken stances to. Political entities that could be described as „anti-immigrant“ perceive the topic of immigration as the cornerstone of their political identity, but „mainstream“ political parties have

eventually also had to re-evaluate their stance to this topic. Regarding immigration and integration, the media are exposed to conflicting pressures of political correctness on the one side and the appeal to their audience on the other. One of the ways how to increase the appeal is through the allure of controversy, which is something that the can be achieved by stigmatisation of Islam, especially since 2001.

Klíčová slova

Imigrace, integrace, islám, politické strany, média

Keywords

Immigration, integration, Islam, political parties, media

Rozsah práce: 143 890 znaků (bez poznámek pod čarou)

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 14. 5. 2012

Adam Koska

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval paní Prof. PhDr. Lence Rovné, CSc. za řadu cenných připomínek k obsahu i formě práce.

Institut mezinárodních studií

Teze diplomové práce

Dopady společenských změn souvisejících s integrací imigrantů na mediální a politickou scénu Belgie a Nizozemska

Diplomant: Adam Koska

Vedoucí práce: Prof. PhDr. Lenka Rovná, CSc.

Úvod

Důvodem, proč jsem si zvolil toto téma, je primárně můj zájem o problematiku proměny západoevropských společností v souvislosti s imigrací. Pro práci jsem si vybral Belgii a Nizozemsko, dvě země s tradičně kultivovanou politickou i mediální scénou a s nízkou podporou extrémistických stran. Tyto země však v uplynulých letech přijaly velké množství imigrantů a v současné době se otázce jejich integrace dostává stále více pozornosti, a to jak v médiích, tak na úrovni politiky. Přední místo ve společenské debatě na téma integrace imigrantů si „vydobył“ fenomén Islámu, často interpretovaný jako symbol nekompatibility kultury imigrantů a původních obyvatel „hostitelské“ země, a právě na to, jak s tímto symbolem pracují média a politici ve dvou sledovaných zemích, bych se chtěl v této práci zaměřit. Budu se tak snažit odpovědět na otázku, *do jaké míry, jakým způsobem* a případně i *proč* se v nedávné minulosti změnil styl a rétorika politiků v souvislosti s fenoménem imigrace a integrace, jak se odrazilo toto téma na *charakteru* politické scény a jak jej reflektují *média*. Rád bych se také alespoň částečně věnoval politice lokální – politice na komunální úrovni –, neboť ta dle mého názoru nabízí odlišný pohled na celou problematiku než politika vysoká. Komunální úroveň je sice rovněž prostorem, v němž se pohybují „velké“ politické strany, jež danou problematiku pojmají ze širší perspektivy, nicméně obecné slogany jsou zde konfrontovány s konkrétními událostmi a reáliemi.

Metodologie

Po metodologické stránce by měla být práce kvalitativní komparativní analýzou, srovnávající zkoumané trendy ve dvou vybraných zemích. Pokusím se tedy sledovat paralely a odlišnosti v Belgickém a Nizozemském vývoji a v současné situaci – především v programovém postoji dominantních politických stran a v existenci, resp. síle stran, jež mají téma muslimského přistěhovalectví či imigrace obecně jako jedno ze svých nosných témat, dále pak v tom, jak celou situaci reflektují nejsledovanější média.

Protože zvolený předmět práce je navýsost aktuální, nelze vycházet pouze z literatury, ale je třeba provést také výzkum přímo na místě, čehož bych rád dosáhl studijním pobytem na Universiteit Antwerpen v zimním semestru 2010/2011. Zároveň – především pro analýzu odrazu na mediální scéně – hodlám využívat místních médií, ať již v tištěné či online podobě.

Předběžná osnova:

1. Úvod
  - 1.1 Teritoriální a časové vymezení
  - 1.2 Teoretické ukotvení
2. Současný stav imigrace v západní Evropě
  - 2.1 Belgie
  - 2.2 Nizozemsko
  - 2.3 Role EU v otázce imigrace a integrace
3. Politická scéna
  - 3.1 Imigrace a integrace jako politické téma
  - 3.2 Vznik radikálních pravicových stran – „White nationalism“
  - 3.3 Reakce „zavedených“ politických stran
  - 3.4 Politická reprezentace imigrantů
  - 3.5 Komunální politika – odraz politiky vysoké?
  - 3.6 Politická korektnost
4. Mediální scéna
  - 4.1 Reflexe společenské diskuse?
  - 4.2 Politická korektnost v médiích
  - 4.3 Islám jako symbol
5. Závěr

Předběžná sekundární literatura:

Abicht, L. (et al.): *Islam & Europe: challenges and opportunities*, Leuven University Press, Leuven, 2008.

Browne, A.: *Úprk rozumu: politická korektnost a smrt veřejné rozpravy v moderní Británii*, Dokořán, Praha, 2009.

Cesari, J.: *When Islam and democracy meet: Muslims in Europe and in the United States*, Palgrave Macmillan, New York, 2004.

Coopmans, R., Statham, P. (eds.): *Challenging immigration and ethnic relations politics: comparative European perspectives*, Oxford University Press, Oxford, 2000.

Donohue, J., Esposito, J. (eds.): *Islam in transition: Muslim perspectives*, Oxford University Press, New York, 2006.

Klausen, J.: *The Islamic challenge: politics and religion in Western Europe*, Oxford University Press, Oxford, 2005.

Kymlicka, W.: *Multicultural odysseys: navigating the new international politics of diversity*, Oxford University Press, Oxford, 2007.

Mohammadi, A. (ed.): *Islam encountering globalization*, RoutledgeCurzon, London, 2002.

Nonneman, G., Niblock, T., Szajkowski, B. (eds.): *Muslim communities in the new Europe*, Ithaca Press, Reading 1997.

Prins, B.: *Konec nevinosti: úskalí multikulturního soužití v Nizozemsku*, Barrister & Principal, Brno, 2005.

Scheu, H. C., Částek, M. a kol.: *Aktuální otázky migrační politiky Evropské Unie*, Vysoká škola finanční a správní, Praha, 2010.

Vink, M. P.: *Limits of European citizenship: European integration and immigration policies in the Netherlands*, Universiteit Leiden, Leiden, 2003.

Wal, T. J. (ed.): *Racism and cultural diversity in the mass media: an overview of research and examples of good practice in the EU member states, 1995-2000*, Office for Official Publications of the European Communities, Luxembourg, 2004.

Obsah

ÚVOD	13
1. VÝZKUMNÉ OTÁZKY	16
1.1 METODOLOGIE A TEORETICKÉ UKOTVENÍ.....	16
1.2 TÉMATICKÉ A ČASOVÉ VYMEZENÍ.....	17
1.3 ANALÝZA POUŽITÝCH ZDROJŮ.....	19
1.4 TERMINOLOGICKÉ VYMEZENÍ PRÁCE.....	20
2. SOUČASNÝ STAV IMIGRACE V NIZOZEMSKU	24
2.1 ÚSTUP OD MULTIKULTURALISMU V NIZOZEMSKU.....	25
2.2 NOVÝ REALISMUS.....	28
3. POLITICKÁ SCÉNA	33
3.1 IMIGRACE A INTEGRACE JAKO POLITICKÉ TÉMA.....	33
3.2 VZNIK RADIKÁLNÍCH ANTI-IMIGRANTSKÝCH STRAN.....	38
3.2.1 <i>Pim Fortuyn a LPF</i>	40
3.2.2 <i>Geert Wilders a PVV</i>	42
3.2.3 <i>Anti-imigrantské strany v demokratickém systému</i>	43
3.3 REAKCE „ZAVEDENÝCH“ POLITICKÝCH STRAN.....	44
3.3.1 <i>Volatilita nizozemských voličů?</i>	48
3.3.2 <i>Odkaz LPF na nizozemské politické scéně</i>	49
3.4 POLITICKÁ REPREZENTACE IMIGRANTŮ.....	51
3.4.1 <i>Kategorizace imigrantské reprezentace</i>	53
3.4.2 <i>Zastoupení imigrantů v politických stranách</i>	56
3.4.3 <i>Dyab Abou Jahjah</i>	58
3.4.4 <i>Příčinné mechanismy v politické reprezentaci imigrantů</i>	60
4. MEDIÁLNÍ SCÉNA	62
4.1 REFLEXE SPOLEČENSKÉ DISKUSE?.....	64
4.2 POLITICKÁ KOREKTNOST V MÉDIÍCH.....	67
4.2.1 <i>„Leuke Marokkaan“ a další opatření</i>	69
4.3 ISLÁM JAKO SYMBOL.....	71
4.3.1 <i>Příčinné mechanismy a mediální scéna</i>	73
ZÁVĚR	75
SUMMARY	78
POUŽITÁ LITERATURA	80
SEZNAM PŘÍLOH	85
PŘÍLOHY	86

Úvod

Fenomén imigrace z ne-evropských zemí hraje v prostředí západní Evropy výraznou roli minimálně po několik posledních desetiletí. Prudký hospodářský vzestup většiny západoevropských ekonomik po druhé světové válce způsobil, že poptávka po pracovní síle ze zahraničí stoupala a zejména v šedesátých letech dosáhla velmi významných hodnot. Země jako Německá spolková republika, Spojené království, Nizozemsko, Belgie či Francie přijaly stovky tisíc takzvaných “gastarbeiterů”. Až v poměrně nedávné minulosti se nicméně toto téma stalo viditelnou součástí politické a mediální agendy. Tím, jak se v osmdesátých a devadesátých letech zrychloval proces sjednocování přistěhovaleckých rodin a charakter imigrace se tak do velké míry změnil z “dočasné pracovní migrace” na “trvalou migraci” celých rodin (Cherribi 2010: 27), procesu integrace se začalo dostávat zvýšené pozornosti širší veřejnosti a médií. Události jedenáctého září 2001 posléze významně ovlivnily způsob, jakým je nahlíženo na imigraci z islámských zemí, a toto datum spolu s následnou “válkou proti terorismu” představuje milník v přístupu médií k imigraci obecně a muslíské imigraci zvlášť.

Situace v Nizozemsku do značné míry odpovídá obecnějším trendům v západní Evropě a podobá se vývoji, kterým prošla velká část západoevropských zemí, má však i svá specifika. Nizozemský model integrace je všeobecně považován za nejvíce “multikulturalistický”, od poloviny devadesátých let minulého století však nizozemský přístup prošel poměrně výraznou proměnou. Jak píše Roggenband a Vliegthart: “Mnoho politiků, jak z pravé tak z levé části politického spektra, veřejně prohlásilo, že nizozemský model integrace selhal a je nutné jej změnit. Zdá se, že od ideálu multikulturalismu jako cíle, o který je v integrační politice třeba usilovat, bylo upuštěno a multikulturní společnost je považována za projekt, který se nezdařil.” (Roggenband & Vliegthart 2007: 524, překlad A. K.).

Tento „nezdar“ měl pro Nizozemsko několik klíčových důsledků. Na politické scéně došlo k téměř úplnému zániku multikulturalistické představy konsensuální politické korektnosti a směr, který je označován jako „nový realismus“, si výslovně kladl za cíl bourat zavedená tabu, týkající se imigrace a alochtonního obyvatelstva v Nizozemsku. Toto prolamování tabu se pochopitelně vztahovalo i na konflikty mezi islámem a „domácí“ nizozemskou kulturou a v této oblasti dosáhlo patrně největšího

veřejného ohlasu. Dalším důsledkem všeobecného odklonu od multikulturalismu pak byl vznik a především konsolidace různých anti-imigrantských politických stran – přestože se takové politické subjekty v Nizozemsku vyskytovaly už dříve, nikdy předtím nedosáhly takové míry popularity jako v období po zavržení multikulturalismu. Prvního většího úspěchu dosáhla v roce 2002 strana *Lijst Pim Fortuyn (LPF)*, o několik let později pak *Partij voor de Vrijheid (PVV)* Geerta Wilderse.

Nárůst pozornosti, věnované fenoménu imigrace, a následný vzestup popularity anti-imigrantských politických stran, se pochopitelně promítl také do světa médií. Od poloviny devadesátých let byl tématu imigrace v nizozemských novinách a na televizních kanálech věnován poměrně velký prostor, tato mediální pozornost však s sebou přinesla i jistou dávku kontroverze – vnímání přistěhovaleckých menšin a samozřejmě také anti-imigrantských politických stran závisí do velké míry na tom, jaký obraz o těchto tématech pomáhají vytvářet média. Vliv médií na volební výsledky anti-imigrantských stran není předmětem zkoumání této práce, byl však v minulosti již důkladně analyzován (velmi dobrým příkladem takové analýzy je například: Boomgaarden, H. G. and Vliegthart, R. (2007): *Explaining the Rise of Anti-Immigrant Parties: The Role of News Media Content in the Netherlands*. *Electoral Studies*, 26(2): s. 404-417).

Téma, kterému však zatím příliš mnoho pozornosti přikládáno nebylo, je způsob, jakým média s fenoménem imigrace, integrace a v neposlední řadě také islámu pracují a jak se tato otázka promítá na politickou scénu. Nový realismus přinesl posun hranice toho, co je přípustné v médiích a v politice říkat, různé mediální subjekty a různé části politického spektra se však v této situaci chovají různým způsobem. Přitažlivost tématu imigrace a integrace je pro média a politické strany (zejména ty pravicové) lákavá, všichni aktéři jsou však nuceni řešit otázku, jak daleko je v tomto ohledu možno zajít. S tím, jak roste vliv okrajových subjektů, které na tomto tématu staví svou politickou kariéru, mění se i přístup mainstreamových politických stran, jež jsou nuceny zaujmout k tomuto kontroverznímu tématu nějaký postoj.

Ačkoliv lze analýzu vztahu mediální a politické scény a fenoménu imigrace provést na příkladu imigrace jako takové, rozhodl jsem se zaměřit se v této práci pouze na imigraci muslimskou. Imigrace z evropských, kulturně velmi příbuzných zemí

nevzbuzovala nikdy v Nizozemsku větší pozornost a naprostá většina přistěhovalců z ne-evropských zemí, kteří do Nizozemska za posledních několik desítek let přicházeli, byli a jsou muslimové. Tato korelace dosahuje takové míry, že kategorie „imigrant“ a „muslim“ se v nizozemském veřejném a mediálním prostoru často překrývají (Kymlicka 2007: 126). Islám je v tomto ohledu symbolem *jinakosti*. Ta se sice – ve smyslu odlišnosti kulturní, sociální, ale i čistě jiného „zevnějšku“ – vztahuje na naprostou většinu ne-evropských imigrantů (a to pochopitelně nejen v Nizozemsku), ovšem islám zde funguje jako určité stigma. Odlišnost, přestože často podvědomě evokuje nedůvěru, sama o sobě nemá kladné či záporné hodnotové zbarvení. Oproti tomu s islámem se v současné době pro západní svět spojují pocity ohrožení, konfliktu až nepřátelství. A protože právě obraz alochtonního obyvatelstva, nikoliv jeho skutečné charakteristiky, je to, co nejvíce ovlivňuje pozice, které vůči fenoménu imigrace zaujímají média a politici, hraje islám v tomto případě zásadní roli.

1. Výzkumné otázky

Teze, kterou se v této práci pokusím obhájit či vyvrátit, předpokládá, že fenomén zvýšeného zájmu o téma imigrace a integrace a výrazný posun v přístupu k těmto tématům nebyl v druhé polovině devadesátých let a na přelomu tisíciletí jen dočasným jevem, ale je možné jej pozorovat i v letech následujících, v prvním desetiletí dvacátého prvního století. Zaprvé na politické scéně, tím, že stále existuje silná anti-imigrantská strana (PVV) a s tématem ve zvýšené míře pracují i zavedené mainstreamové politické strany. A zadruhé také na mediální scéně, kde média z velké části převzala model „islám jako hrozba“, který ovlivňuje většinu zpráv, týkajících se alochtonního obyvatelstva a fenoménu imigrace. Argumenty pro a proti této tezi se pokusím nalézt prostřednictvím primárních zdrojů – v předvolebních programech nizozemských politických stran – a také s použitím zdrojů sekundárních, čerpáním z bohaté zásoby literatury, která se fenoménu imigrace, integrace a islámu v Nizozemsku týká.

1.1 Metodologie a teoretické ukotvení

Tato práce je instrumentální jednopřípadovou studií. Zabývá se sice časově ohraničenými událostmi, spojenými s medializací a politizací muslimské imigrace v Nizozemsku, tedy událostmi jedinečnými a nepřenositelnými do jiného prostředí, vzhledem k současné situaci v západní Evropě však má toto lokální dění velkou výpovědní hodnotu a dají se z něho vyvodit obecnější trendy a poznatky. Nizozemsko bylo průkopníkem v modelu multikulturalistické společnosti a vzhledem k nizozemské tradici veřejné debaty a prolamování tabu je logické, že dospělo do fáze, v níž začalo toto téma hrát klíčovou roli na politické scéně. Není nijak jisté, že budou podobný scénář následovat i další země západní Evropy, dění v Nizozemsku se však vyplatí věnovat velkou pozornost, protože šance, že se zvýšená míra politizace muslimské imigrace objeví i v dalších zemích, je nezanedbatelná a do jisté míry se to již děje například ve Spojeném království či ve Francii. Studium nizozemského scénáře lze tedy získat informace, které mohou být cenné i v dalších budoucích případech.

1.2 Tématické a časové vymezení

Případová studie vyžaduje jasné tématické a časové ohraničení. Tématické vymezení představuje v případě této práce fenomén působení prvku muslimské imigrace na mediální a politickou scénu Nizozemska – jakým způsobem s tímto tématem média a politické strany pracují, jaká si stanovují v tomto ohledu pravidla a jak se mění jejich chování.

Časové ohraničení tohoto tématu lze umístit na různá místa na časové ose v závislosti na tom, jak hluboko do historie chce pozorovatel sledovat kořeny současné situace, já osobně jsem se nicméně rozhodl pro ohraničení relativně úzké a pro zkoumání tématu v minulosti poměrně nedávné. Jako počátek bude této případové studii sloužit první významnější proniknutí tématu islámu a islámského alochtonního obyvatelstva v Nizozemsku na nizozemskou politickou scénu – k tomu došlo na počátku devadesátých let a za „přelomovou“ událost lze v tomto ohledu považovat přístup předsedy VVD Fritse Bolkestenia, jenž věnoval tématu problémů multikulturní společnosti a kritice nizozemské imigrační politiky velkou pozornost, čímž poprvé zanesl téma imigrace a islámu na nizozemskou politickou mapu (Cherribi 2010: 181). Ukončující hranicí zvoleného tématu je pak (dosavadní) vyvrcholení trendu vzestupu anti-imigrantských stran – úspěch Partij voor de Vrijheid Geerta Wilderse v parlamentních volbách roku 2010 a následná podpora kabinetu Marka Rutteho. Účast strany Lijst Pim Fortuyn ve vládě po volbách v roce 2002 byla prvním proniknutím anti-imigrantské strany na vládní úroveň a nynější podpora Geerta Wilderse, na niž od roku 2010 stojí nizozemský kabinet Marka Rutteho, potvrzuje, že zapojení anti-imigrantské strany do vládní většiny není v Nizozemsku událostí výjimečnou a ojedinělou, vzhledem k tomu, že tato situace nastala podruhé za uplynulých deset let.

Téma muslimského alochtonního obyvatelstva v Nizozemsku a jeho působení na politickou a mediální scénu je velmi rozsáhlé a lze jej zkoumat z mnoha různých pohledů a mnoha různými metodami. Tato práce si neklade za cíl analyzovat kořeny či příčiny fenoménu imigrace, ale pouze a jen vliv tohoto jevu na politické a mediální aktéry. Tento proces lze popsat jako vliv muslimské imigrace do Nizozemska a s ní spojených jevů na svět politiky a médií a schématicky jej zachycuje následující tabulka:

Nezávislé proměnné	Zprostředkované proměnné	Závislé proměnné
Nárůst míry imigrace (zejména z islámských zemí)		Vznik nových anti- imigrantských politických stran
→		
Sociální tenze mezi alochtonními a autochtonními obyvateli	Nárůst důležitosti imigrace jako politického tématu	Změny v chování stávajících politických stran
→	→	
Vnější události, ovlivňující obraz islámu v neislámských zemích		Změna v mediálním obrazu imigrantů a jejich integrace
→		

Cílem této práce je zkoumat příčinné mechanismy mezi fenoménem muslimské imigrace v Nizozemsku a změnami ve světě politiky a médií a také tyto změny samotné. K tomu by měly sloužit skupiny proměnných, jež jsem si stanovil v předcházející tabulce – příčinný mechanismus je vztahem mezi nezávislými a závislými proměnnými (Drulák 2008: 37) a právě ten je jedním z hlavních předmětů zájmu této práce.

Jak již bylo řečeno, ze samotné definice případové studie vyplývá, že se nesnaží (a ani nemůže snažit) ověřit příčinnou spjatost závislých proměnných na nezávislých proměnných. Sledováním určitých pravidelností nelze dokázat korelaci mezi těmito pravidelnostmi a všechny události, jež tato práce zahrnuje, jsou ze své podstaty jedinečné a nepřenositelné do jiného prostředí. Obecnější pravidla a zákonitosti lze pouze předpokládat, získané informace však nelze rozšířit dále než na pozorovaný případ. Tato práce si tedy neklade za cíl formulovat obecná pravidla, která by bylo možné aplikovat v jiném čase a prostředí. Cílem této práce je pokusit se rozklíčovat dění v případě jediném – případě Nizozemska – a detailním poznáním sledovaných událostí přispět k objasnění toho, jakým způsobem fungují příčinné mechanismy právě v tomto jediném případě. Mám nicméně za to, že i takový detailní pohled na jedinečný

případ může přinést mnoho cenného i těm, kteří se pustí do zkoumání obdobného jevu v jiných zemích a za jiných okolností.

1.3 Analýza použitých zdrojů

Kořeny fenoménu imigrace a integrace do Nizozemska lze sice vysledovat hluboko do historie, na politické a mediální scéně začal tento trend hrát významnou roli až poměrně nedávno. V pojetí, ve kterém s ním pracuji v této práci, se tedy jedná o fenomén nanejvýš současný a tomu odpovídá i použitá literatura. Zdroje použité v této práci lze rozdělit na spíše teoretické a ty, které se věnují konkrétnímu popisu fenoménu imigrace a integrace. Do první kategorie patří literatura zabývající se obecně modelem multikulturalismu (Kymlicka 2007, Smith 2004) či publikace usnadňující orientaci ve fungování současných politických stran (Meguid 2008; Deschouwer (ed.) 2008; Strmiska [et al.] 2005), a to i konkrétně v Nizozemsku (Anderweg & Irwin 2005). Při vymezení teoretických základů práce jsem pak vycházel z publikace Petra Druláka *Jak zkoumat politiku: kvalitativní metodologie v politologii a mezinárodních vztazích* (Drulák 2008).

Do druhé kategorie zahrnují publikace, mapující konkrétně vývoj a současnou situaci imigrace a integrace v Nizozemsku (Cherribi 2010; Prins 2005) včetně diplomové práce Martiny Burjanové z IPS na příbuzné téma (Burjanová 2007). Velmi užitečná pro mě byla také literatura věnující se jak fenoménu imigrace v dalších zemích západní společnosti obecně (Scheffer 2011), tak v souvislosti s prvkem islámu (Klausen 2005; Al-Azmeh & Fokas 2007; Roy 2004).

V části práce nazvané „mediální scéna“ jsem využíval kromě několika klíčových monografií (Vliegthart 2007; Mazzoleni, Stewart, Horsfield 2003) především časopisecké studie z kolektivu soustředěného kolem katedry politologie na univerzitách v Antverpách a v Amsterdamu. Cennou pomoc mi poskytl profesor Stefaan Walgrave a na jeho články (Walgrave, de Swert 2004; Walgrave, Van Aelst 2006) a články jeho kolegů (Van Aelst [et al.] 2008; Roggeband, Vliegthart 2007; Boomgaarden, Vliegthart 2007) často odkazuji.

Část práce, která se zabývá politickými stranami a jejich postoji k imigraci a integraci, čerpá z informací získaných z předvolebních programů jednotlivých stran. Tyto programy jsou k nalezení na stránkách Dokumentačního centra nizozemských politických stran (Documentation Centre Dutch Political Parties – DCDPP: <http://www.rug.nl/dnpp/index>) a spadají do kompetence univerzity v Groningenu, ve spolupráci s Montesquieu Institute.

1.4 Terminologické vymezení práce

Téma imigrace a integrace zasahuje do vědních disciplín jako jsou politologie, sociologie, historie, religionistika, kulturní a sociální antropologie, filosofie, ekonomie i genderová studia, také použitá terminologie tedy čerpá z nejrůznějších zázemí. Klíčové pojmy, které budu v této práci používat a jež vyžadují přesnější vymezení, jsou především „multikulturalismus“, „alochtonní“ a „autochtonní“ populace, „anti-imigrantská“ politická strana a „mainstreamová“ či „zavedená“ politická strana.

Definice multikulturalismu mají zpravidla jedno společné, a sice to, že jsou příliš obecně formulované a vágní – jak uvádí Kymlicka, neexistuje žádná všeobecně přijímaná definice liberálního multikulturalismu (Kymlicka 2007: 61). Na čem se většina definic shoduje, je to, že multikulturalismus předpokládá vynucování pouze velice omezeného výčtu základních občanských, společenských a politických povinností, jež vymezuje liberální ústava, zároveň se však zasazuje o přijetí různých opatření, vztahujících se pouze k určitým etno-kulturním skupinám obyvatel. Taková opatření by měla těmto skupinám zajistit uznání a zachování jejich identit.

Jak již bylo řečeno, výše uvedená definice není při analýze multikulturalismu kvůli své obecnosti příliš užitečná. Lepší vhled do problematiky může přinést pohled na praktické cíle multikulturalismu. Timothy B. Smith – docent psychologie na Brigham Young University a autor řady publikací týkajících se multikulturalismu – například v této souvislosti uvádí, že cílem multikulturalismu by v praxi mělo být poznání, že ve společnosti existují odlišnosti, které však mohou přispět k soudržnosti a vzájemnému

obohacení (Smith (ed.) 2004: 6). Pro lepší porozumění multikulturalismu je dále užitečné soustředit se na to, vůči čemu se tento směr vymezuje. Podle Kymlicky je „hnací silou“ multikulturalismu zavržení unitárního homogenního národního státu, odmítnutí tlaků na asimilaci a místo toho volání po zachování původních identit všech minorit, žijících na daném území. V souvislosti s imigrací tedy tento přístup znamená co největší míru zachování alochtonní kultury a ponechání co největšího prostoru původní identitě alochtonních obyvatel.

V předcházejícím odstavci jsem zmínil termín „alochtonní populace“. Jak uvádějí Anderweg a Irwin, za alochtonního obyvatele (*allochtonen*) je považován ten, kdo se narodil v zahraničí nebo jeden z jeho rodičů pochází ze zahraničí (Anderweg & Irwin 2005: 40). V souvislosti s fenoménem imigrace a integrace v Nizozemsku budu používat tento pojem pouze pro imigranty z ne-evropských zemí, protože integrace evropských přistěhovalců v Nizozemsku není natolik významným tématem. Kontroverze v souvislosti s imigranty z východní Evropy sice v nedávné minulosti na politickou scénu pronikla, nicméně jedná se o oddělené téma, především kvůli symbolice islámu, která v případě východoevropských imigrantů nehraje roli. Pojem „alochtonní“ v této práci rozšířím i na imigranty třetí generace, neboť segregace alochtonních obyvatel od většinové společnosti je stále patrná i pro tuto demografickou skupinu. Opakem termínu „alochtonní“ je pojem „autochtonní“ (*autochtonen*), tedy ten, jehož kořeny se nacházejí v Nizozemsku, příslušník majoritní části nizozemské společnosti. Výraz „majoritní obyvatelstvo“ však v tomto případě může být poněkud zavádějící, neboť nizozemská společnost má dlouhou tradici segregace, v podobě rozdělení do několika společenských pilířů. Přestože má tedy autochtonní obyvatelstvo do homogenity daleko, ať už v konfesijním, politickém či ekonomickém slova smyslu, budu tento termín používat, především ve vztahu k imigrantským menšinám, jako opak pojmu „alochtonní“.

Podstatnou část této práce tvoří analýza postojů politických stran a jejich vztahu k imigraci a integraci. Fenomén, který v souvislosti s tímto tématem značně nizozemskou politickou scénu ovlivnil, je nárůst popularity pravicových anti-imigrantských stran jako LPF a PVV. Pro strany podobného charakteru lze používat mnoho různých označení, já se však v této práci budu držet termínu „anti-imigrantská strana“. Literatura, zabývající se klasifikací politických stran, je více než hojná, přesto

se však zdá, že v otázce pojmenování těch politických subjektů, jež se nacházejí na samém pravém okraji politického spektra, doposud neexistuje široce sdílený konsensus. Nelze než souhlasit s Boomgaardenem a Vliegenthartem, kteří tvrdí, že „...terminologie, používaná k popisu stran na krajní pravici, je poněkud nekonsistentní, nejasná a matoucí. V odborné literatuře se můžeme dočíst o extrémně pravicových, krajně pravicových, radikálně pravicových, anti-imigrantských, rasistických, neo-fašistických, populistických a neo-populistických stranách, často bez bližší definice či vyjasnění terminologie...“ (Boomgaarden & Vliegenthart 2007: 405, překlad A. K.). Nejdůležitějším atributem většiny krajně pravicových politických subjektů, jež se v Nizozemsku v posledních několika desetiletích objevily, je fakt, že oponovaly prosazování převládajícího modelu migrační politiky, odmítaly model „multikulturalismu“ a spojovala je averze k imigrantům a alochtonnímu obyvatelstvu. A protože jsou to právě tyto charakteristiky, jež zmiňované strany nejvíce odlišují od jejich politických soupeřů, a také proto, že postoj radikálního odmítání převládajícího postoje k imigrační politice úzce souvisí se zaměřením této práce, budu se na následujících stránkách držet termínu „anti-imigrantské strany“.

Politickými protihrači anti-imigrantských stran jsou strany „mainstreamové“. Stejně jako u krajně pravicových stran, i v tomto případě lze vybírat z velkého množství termínů a definic, já však v této práci budu používat převážně pojem „mainstreamové strany“ (*mainstream parties*), jako protiklad vůči „okrajovým stranám“ (*niche parties*) na pravém i levém konci politického spektra. Tuto terminologii používá například Bonnie M. Meguid ve své práci „*Party competition between unequals: strategies and electoral fortunes in Western Europe*“ (Meguid 2008). Nespornou výhodou tohoto pojmu je to, že odhlíží od názorových rozdílů mezi jednotlivými mainstreamovými stranami a soustředí se na vytyčení toho, co představuje hlavní politický proud v protikladu k populistickým „*single-issue*“ stranám.

Dalším rozdělením politických stran, se kterým budu v tomto textu pracovat, je „zavedená“ (*established*) politická strana jako opak od „nové strany“ (*new party*) na politické scéně (Deschouwer (ed.) 2008). Zavedená politická strana v kontextu této práce představuje uskupení, které v nizozemském parlamentu působí minimálně dvě celá volební období. Většinu zavedených stran představují strany mainstreamové, není to však nezbytnou podmínkou. Stejně tak pokud je strana „nová“, neznamená to, že se

jedná o uskupení okrajové. V druhé polovině dvacátého století se v Nizozemsku objevilo hned několik politických stran, které vznikly odštěpením od strany mainstreamové a samy posléze patřily k „hlavnímu proudu“ nizozemské politiky (viz např. Deschouwer (ed.) 2008: 74).

2. Současný stav imigrace v Nizozemsku

Jak již bylo řečeno, alochtonní komunity, které v současnosti v Nizozemsku žijí, jsou z velké části pozůstatkem vlny pracovní migrace, jež měla svůj počátek v šedesátých letech dvacátého století. Dohody o práci v Nizozemsku byly uzavřeny v roce 1963 s Tureckem a o šest let později také s Marokem. Množství nově příchozích imigrantů dosáhlo vrcholu v letech 1979 a 1980, pak jejich počet začal klesat, což byl převážně důsledek ropných krizí z let 1973 a 1979, jež v západní Evropě výrazně omezily poptávku po levné pracovní síle (Burjanová 2007: 34-35). Kromě Maroka a Turecka pochází velká část nizozemských alochtonních obyvatel také ze Surinamu a Nizozemských Antil – bývalých nizozemských kolonií, jež získaly po druhé světové válce nezávislost. Od roku 1954 mohli obyvatelé těchto zemí volně přecházet do Nizozemska, tento proces však ve společnosti nevyvolával žádné větší napětí, protože se jednalo převážně o příslušníky střední třídy a velká část z nich byla křesťanského vyznání. Postupně se však přesunulo těžiště imigrace na chudší a méně vzdělanou třídu a začalo vyvolávat veřejné polemiky. Od roku 1975 byly dohody o volném pohybu mezi bývalými koloniemi a pevninským Nizozemskem omezeny, v roce 1980 pak platnost dohod skončila a imigrace ze Surinamu a Nizozemských Antil ustala.

V současné době žije v Nizozemsku přibližně jeden milión obyvatel, jež by bylo možné označit jako alochtonní, velká většina z nich je pak muslimského vyznání. Přesné údaje o počtu muslimů jsou v Evropě vzácností. Zaprvé z toho důvodu, že je složité definovat, kdo je a kdo není muslim (tento termín je velmi často používán také pro etnický původ, můžeme se tedy například setkat s výrazem „nevěřící muslim“), zadruhé proto, že evropské právní systémy nejsou příliš nakloněny tomu, uvádět etnicitu a náboženské vyznání jako údaj při sčítání lidu a v identifikačních dokumentech (Roy 2004: 101). Cherribi uvádí jako zdroj report francouzské Vysoké rady pro imigraci¹ o počtu muslimů v evropských zemích. Podle této zprávy žilo v roce 2000 v Nizozemsku 945 000 muslimů, což je 5,8% celkové populace, jež tvoří 16,3 miliónů osob (Cherribi 2010: 38). Anderweg a Irwin se odkazují na odhad z roku 2003, podle kterého toto číslo představuje zhruba 920 000 osob, tedy asi 5,6% nizozemské populace (Andeweg &

---

¹ <http://www.hci.gouv.fr/>, staženo 12. 5. 2012.

Irwin 2005: 40), od roku 2003 však počet alochtonních obyvatel nepochybně ještě o něco vzrostl.

Velká část alochtonních obyvatel – kolem čtyřiceti procent – žije v několika největších nizozemských městech, především v Amsterdamu a Rotterdamu. V těchto dvou aglomeracích tvoří lidé s jiným než nizozemským etnickým původem téměř polovinu obyvatel (Burjanová 2007: 37). Fenomén imigrace je tu tedy podstatně viditelnější než v jiných částech Nizozemska, také kvůli tomu, že v těchto místech působí řada imigrantských a muslimských organizací. V roce 2003 fungovalo v Nizozemsku 460 mešit, 35 islámských náboženských škol a množství dalších muslimských organizací, starajících se o určitou společenskou skupinu – od muslimských mládežnických spolků, dělnických a zaměstnavatelských sdružení až po muslimské televizní a rádiové kanály (Andeweg & Irwin 2005: 40). Viditelnost fenoménu imigrace a problémů s ní spojených podtrhuje také to, že mezi alochtonním obyvatelstvem je oproti majoritní části společnosti výrazně vyšší míra kriminality. Některé odhady hovoří o tom, že v současné době až polovina vězňů v Nizozemsku pochází z imigrantských komunit (Scheffer 2011: 123). Za touto disproportionality lze spatřovat mnoho různých příčin, například to, že nizozemský právní systém je ve srovnání s právními systémy domovských zemí imigrantů poměrně benevolentní a imigranti mají často problém s nedostatkem autority. Další možnou příčinou je demografické složení alochtonní populace – oproti majoritní společnosti je podstatně více zastoupena chudší, méně vzdělaná třída, která má k drobnější násilné a majetkové kriminalitě mnohem větší sklony.

2.1 Ústup od multikulturalismu v Nizozemsku²

Jak už jsem nastínil v úvodní kapitole, současnou situaci v Nizozemsku do značné míry ovlivnil proces, který zde proběhl v první polovině devadesátých let, a který znamenal definitivní ústup od modelu multikulturalismu. Mediální a politický

---

² Tato a následující kapitola vycházejí ze seminární práce „Veřejná debata o imigraci a integraci etnických menšin v Nizozemí a její odraz na nizozemskou politickou scénu“, vypracované v červnu 2011 pro seminář „Sociálně politický vývoj Beneluxu“ na katedře Západoevropských studií FSV UK.

diskurz imigrace a alochtonních obyvatel je v dnešní době podstatně odlišný od toho, který v Nizozemsku převládal počátkem devadesátých let, a pro lepší pochopení současné situace je třeba podívat se právě na proces, kterým tento diskurz prošel.

Nizozemský model multikulturalismu dosáhl svého vrcholu počátkem devadesátých let dvacátého století, kdy se v podstatě stal oficiálně prosazovanou vládní politikou (Prins 2005: 10), v nizozemské společnosti má však tento přístup výrazně hlubší kořeny. Premisy multikulturalismu – tedy především uznání rovnosti kultur a potlačení jednotícího prvku kultury „domácí“, jež by vyžadovala od přistěhovalců vyšší míru asimilace – jsou velmi dobře slučitelné s velkou částí paradigmat, jež nizozemská společnost tradičně brala za vlastní, a mohou se tak zdát být logickým vyústěním po staletí přijímaných tradičních nizozemských hodnot. „Pilířový systém“, který utvářel podobu nizozemské společnosti ještě v polovině dvacátého století, například velice dobře koresponduje s jednou ze základních tezí multikulturalismu, totiž ponechat etnickým menšinám právo autonomie, vlastních společenských struktur jako jsou například školy či média.

Tento přístup vychází z vysokého stupně pragmatismu, jenž je čitelný ve velké části veřejných záležitostí v Nizozemsku. Charakteristika Holanďanů jako „národa obchodníků“ je sice do značné míry klišé a nelze ji brát za bernou minci, faktem nicméně zůstává, že třída obchodníků měla v Nizozemsku vždy silné slovo, a pragmatismus, vycházející z respektování obchodních zájmů, se často promítal i do organizace veřejných záležitostí. V souvislosti s tolerancí menšin stojí za zmínku například opatření z roku 1854, které holandské koloniální správě v jiho-východní Asii dávalo právo zakázat na území kolonie jakoukoliv křesťanskou misionářskou aktivitu, jež by mohla popudit místní muslimské obyvatelstvo proti koloniální mocnosti a uškodit tak obchodu (Cherribi 2010: 64).

Dalším z tradičních specifíků nizozemské společnosti je tzv. „polderový model“, tedy princip konsensu mezi soupeřícími stranami – konsensu, který je nutný v zájmu fungování celé společnosti, tak jako je udržování polderu nutné i pro dvě soupeřící obce, jež by v případě, že by jejich spory převážily vzájemnou spolupráci na ochraně polderu, měly katastrofální důsledky pro obě strany. Tato metafora se poprvé začala užívat v souvislosti s politikou konsensu v ekonomické sféře, brzy však pronikla i do

ostatních oblastí nizozemské společnosti a ve spojitosti s řešením sporů mezi etnickými menšinami a autochtonní společností se velice rychle stala všeobecně přijímaným označením pro konsensuální integrační model.

Nizozemská společnost má tedy dlouhou tradici konsensuální politiky a zdálo by se, že Nizozemsko je takřka ideální zemí pro odlišné etnické menšiny, které příliš nemají zájem se asimilovat, avšak chtějí žít v poklidu vedle společnosti majoritní. Jak už jsem zmínil v úvodu, situace se však začala výrazně měnit od počátku devadesátých let. Pro pochopení vývoje, kterým přístup k nizozemským alochtonním obyvatelům prošel, je třeba hlouběji analyzovat vztahy v nizozemské společnosti již před tím, než se kritika multikulturalismu objevila jako téma na politické scéně. Tato kritika byla do značné míry pouze důsledkem napětí, jež bylo ve společnosti již přítomno. Události jedenáctého září 2001 pak sice mohly fungovat jako „spouštěč“ vlny nespokojenosti, latentní problémy, spojené se vztahy imigrantských menšin a autochtonního obyvatelstva, však byly v nizozemské společnosti obsaženy bezpochyby již před ním.

Jeden ze základních problémů multikulturalismu spočívá již v samotné podstatě toho, oč tento model usiluje. Poskytnutí autonomie etnickým menšinám znamená nikoliv jejich začlenění do většinové společnosti, ale ponechání prostoru pro jejich vlastní vývoj, tedy ne přijetí těchto menšin, ale pouze jejich tolerance. Na první pohled může vypadat takový rozdíl jen jako slovíčkaření, avšak oba přístupy se od sebe velmi podstatně liší. Nizozemská tradice tolerance imigrace ve skutečnosti není tolerancí ve smyslu přijetí odlišného, ale pouze „uhýbáním před konfliktem“. Pilarizace společnosti, jež Nizozemsko definovala ještě do první poloviny dvacátého století, je na tomto principu ostatně prakticky založena – problémy a rozdíly se neřeší střetáváním se a diskusí, ale uzavřením se ve svém vlastním světě. Nizozemský přístup k imigraci, tedy důsledná „tolerance“ v rámci multikulturního modelu, byl uhýbáním před konfrontací, dovedeným do důsledků (Scheffer 2011: 118).

Jak to formuloval Henk Procee z Universiteit Twente: „Tolerance je privilegium mocných ve společnosti, která se může na bizarnosti dívat skrz prsty. Pro méně mocné je frustrující, že jsou tolerováni, místo aby byli akceptováni nebo bráni vážně“. Tolerujeme tedy to, co neakceptujeme, ale z pragmatických pohnutek jsme se rozhodli proti tomu nijak nevystupovat (Prins 2005: 22). Multikulturalismus jako ideologie nutně

zasévá do společnosti konflikty: nepřináší žádná opatření k odstranění původní nadřazenosti autochtonní entity jako ekonomicky – a tím pádem i společensky – dominantní vůči kultuře alochtonní, ale narovnání vztahů nahrazuje „tolerancí“ s nadějí, že tato povede k vzájemnému respektu jednotlivých sociálních skupin. Tolerance v tomto vztahu však funguje pouze „jednosměrně“ a zavdává tak příčiny k napětí a rozporům.

Z pohledu majoritní společnosti multikulturalismus rovněž neodstraňuje potenciální příčiny sporů, spočívající v „jinakosti“, kterou se etnické menšiny vyznačují, a nepomáhá ani odstraňovat tyto spory vzájemnou integrací obou skupin. Místo toho nabízí ideál multikulturalismu, který představuje hodnotu samu o sobě, neboť je výdobytkem západní svobodomyšlnosti. Nastolená rovnováha je však velice křehká a i malý impuls (ať už z vnějšku nebo zevnitř společnosti) ji dokáže rozbít.

Je tedy patrné, že multikulturalismus nijak nepřispívá k odstraňování hodnotových rozdílů a rozporů mezi „původní“ společností a etnickými menšinami přistěhovalců. Dokud je napětí, související se střetáváním těchto skupin, ve společnosti pouze latentní, není toto rozdělení natolik patrné, ve chvíli, kdy se však fenomén imigrace a integrace dostává do sféry zájmu médií a politiků, ukazuje se multikulturní model jako naprosto neschopný toto napětí řešit. Kvůli nepřítomnosti jednotícího prvku (např. francouzské „nationalité“) se tak toto dělení v nezměněné podobě odráží i ve veřejném životě a v politické rovině: být etnickou menšinou – „být černý“ či „být muslim“ – se stává politickou identitou (Prins 2005: 62).

2.2 Nový realismus

Zhruba od poloviny devadesátých let začal multikulturalismus jako dominantní ideologie v přístupu k etnickým menšinám v Nizozemsku ustupovat. V médiích a na politické scéně se objevily první osobnosti, které začaly tento přístup otevřeně kritizovat a multikulturalismus postupně ztratil bezvýhradnou podporu i svých nejoddanějších zastánců na levici politického spektra. Koncem devadesátých let už většina politiků napříč politickými stranami otevřeně říkala, že nizozemský model integrace selhal a že

je nutná výrazná změna přístupu k etnickým menšinám. Dnes převládá názor, že ideál multikulturalismu a projekt multikulturní společnosti v Nizozemsku se nezdařil (Roggeband & Vliegthart 2007: 524).

Ve víru vzestupu veřejné debaty o funkčnosti multikulturalismu a o tom, čím tento model případně nahradit, se v Nizozemsku zrodil myšlenkový směr, který bývá někdy označován jako „nový realismus“. Jedním z prvních politiků, jež by bylo možno označit za „nové realisty“, byl Frits Bolkestein, předseda *Lidové strany pro svobodu a demokracii (Volkspartij voor Vrijheid en Democratie – VVD)*, který počátkem devadesátých let budil rozruch svými přednáškami na téma „problémy menšin“ (Prins 2005: 16). Nový realismus odmítl politickou korektností zbarvenou debatu o citlivém tématu etnických minorit a místo toho nabídl otevřenou diskusi jako svou klíčovou hodnotu.

Nizozemsko má dlouhou tradici v prolamování nejrůznějších tabu, ať už u témat jako eutanazie, transsexualita či pedofilie, a přesvědčení, že „odtabuizování“ nějaké otázky přispívá k lepšímu vypořádání se s příslušným tématem, je v Nizozemsku velice rozšířené. Je s podivem, že tato vlastnost funguje ve společnosti „slepé tolerance“, o které jsem se zmiňoval výše, s jistou mírou zobecnění by se však dalo říci, že Nizozemci si na své otevřenosti zakládají. „Uhýbání před konfliktem“ a „prolamování tabu“ představují dva póly přístupu ke společenským tématům a oba jsou v Nizozemsku výrazně zastoupeny. Prolamování tabu jako nástroj k zlepšení společnosti pak do širšího rámce otevřené debaty o imigraci a etnických menšinách velmi dobře zapadá. Na rozdíl od předešlých témat se však u tohoto motivu prospěšnost otevřené debaty střetává s nutností zachování respektu a korektního, nezaujatého vztahu k imigrantům a etnickým menšinám. Noví realisté tak na sebe dobrovolně berou riziko, že budou obviňováni z nesnášenlivosti či dokonce rasismu. Na obranu proti takovým nařčením se pak staví do role „mluvčích mlčící většiny“, jako tlumočníci debaty, jež probíhá „pod povrchem“, na veřejnost a do médií však neproniká, protože je blokována mediálním a politickým konsensem o tom, co je ještě v rámci politické korektnosti přípustné, a co už její hranice překračuje. Do jaké míry je takové zaštiťování se mlčící většinou oprávněné, lze těžko posoudit, nicméně je faktem, že otevření tématu kritiky multikulturalismu šlo v mnoha případech ruku v ruce s citelným nárůstem popularity (Cherribi 2010: 181).

Nový realismus rozhodně neodmítá slušnost a korektní jednání, podle tohoto směru však Nizozemsko zašlo ve snaze o uctivé zacházení s menšinami příliš daleko, a to dokonce ke škodě těch, kterých se tato „přehnaná opatrnost“ týkala, tedy alochtonních obyvatel samých. Důvodem tohoto přílišného „zacházení v rukavičkách“ je podle nových realistů nizozemské trauma z koloniální zkušenosti, jež i dnes ovlivňuje nizozemský přístup k etnickým menšinám a imigrantům obecně. Nový realismus se snaží bojovat s pocitem viny vůči menšinám – pocitem, který deformuje vnímání menšin a tím negativně ovlivňuje i jednání s nimi. Podle zastánců nového realismu by se Nizozemsko mělo v přeneseném slova smyslu vrátit před dobu zatíženou historickými a politickými křivdami a takové narovnání vztahů by pak prospělo oběma stranám. Nizozemcům proto, že by se zbavili traumatu z minulosti, které pokřivuje jejich vztah k minoritám, a příslušníkům etnických menšin proto, že by přestali být pouze „tolerováni“ a začali by být bráni jako partneři v diskusi.

Při pohledu zpět je dnes možné říci, že snaha nových realistů o nastolení otevřené diskuse na téma imigrace a etnické menšiny v Nizozemsku rozhodně slavila úspěch a všeobecná očekávání patrně ještě překonala, byť s dnešní podobou toho, v co se nový realismus vyvinul, by se jeho „zakladatelé“ možná mnohdy neztotožňovali. V roce 1994 byla zřízena funkce státního tajemníka, který se měl zabývat problémy velkých měst s integrací, nezaměstnaností a vzděláním imigrantů (Cherribi 2010, 74). Po volbách 1998 byl tento post v druhém kabinetu Wima Koka povýšen na ministerskou úroveň jako „ministerstvo pro integraci a velká města“ (*Minister voor Grote Steden en Integratiebeleid*). Od konce devadesátých let se pak na politické scéně postupně objevilo několik politických hnutí a uskupení, která nejen že se k tématům imigrace a integrace alochtonních obyvatel kriticky vyjadřovala, ale brala si je dokonce jako jednu ze svých klíčových ideových otázek, mnohdy s notnou dávkou populismu. Na rozdíl od podobných pokusů v minulosti se tato uskupení dokázala velice dobře prosadit a dosáhnout výrazných volebních úspěchů: strana *Lijst Pim Fortuyn* získala ve volbách do poslanecké sněmovny v roce 2002 17% odevzdaných hlasů³ a *Partij voor de Vrijheid* Geerta Wilderse v roce 2010 získala podporu 15,5%.⁴

---

³ <http://www.nlverkiezingen.com/TK2002.html>, staženo 12. 5. 2012.

⁴ <http://www.nlverkiezingen.com/TK2010.html>, staženo 12. 5. 2012.

Za jednu z příčin tohoto vzestupu je možno považovat obecný nárůst nedůvěry vůči imigrantům – zvláště pak muslimům – po jedenáctém září 2001. Tato nedůvěra však byla z určité části způsobena také sociální tenzí na ulicích nizozemských měst – v letech 1986-2007 dorůstala v imigrantské komunitě druhá generace, která měla ve zvýšené míře problémy se začleněním do společnosti, její příslušníci častěji nedokončovali vzdělání a skupina jako celek byla mnohdy medializována jako podhoubí kriminality (Cherribi 2010: 75). Vyostřený postoj nezanedbatelné části majoritní společnosti vůči imigrantské menšině pak posílily i názory, pocházející z nitra této menšiny samotné. Nový realismus přinesl snahu o otevřenost, potřebu překonat tabu politické korektnosti a zabývat se tím, jak menšiny smýšlejí. V rámci tohoto „tažení“ proběhlo například několik reportáží z muslimských komunit na téma „homosexualita“, které odhalily vysokou míru netolerance a nesnášenlivosti. Další průzkum s kontroverzními výsledky byl proveden v reakci na teroristické útoky z 11. září 2001 a odhalil, že skoro polovina dotázaných muslimů má pro útoky na budovy World Trade Center pochopení (Prins 2005: 7). Tyto průzkumy vzbudily v nizozemské společnosti velkou odezvu a nastolily mnoho nových otázek. Otevřenost nového realismu se zdála odhalovat hlubší hodnotové rozpory, které nizozemskou autochtonní a alochtonní společnost rozdělovaly, a na pořad dne se dostala otázka, nakolik je důležité, aby alochtonní menšiny přistoupily na stejné základní hodnoty, jaké zastává většinová nizozemská společnost.

Ve světle nového mediálního zájmu o téma etnických menšin a rozdílných hodnot se na politické a mediální scéně objevilo také několik osobností, které šly ve své kritice ještě dále – nenapadaly už pouze špatně nastavený model integrace a přístupu k imigrantům, ale leckdy i samotnou podstatu toho, co kulturu mnohých přistěhovalců odlišovalo nejvíce – jejich náboženské vyznání. Mezi otevřené kritiky islámu se zařadili Pim Fortuyn, Geert Wilders, Ayaan Hirsi Ali, ale například i režisér Theo van Gogh. Většina politické scény však takto radikálně vedené argumenty nepřijala. V reakci na ostré výroky Hirsi Ali proti proroku Mohammedovi prohlásil předseda VVD, jejíž členkou v té době Hirsi Ali byla, že „VVD nevydává žádná prohlášení o Ježíši, Mohammedovi nebo Buddhovi“ a od výroků Hirsi Ali se tak nepřímo distancoval. Přestože fenomén nového realismu a otevřené kritiky multikulturalismu přinesl výrazné otevření debaty o dříve citlivých a tabuizovaných tématech, neutralita v otázkách náboženského vyznání a životního přesvědčení je charakteristika, která k nizozemské

politické scéně stále nepochybně patří a Hirsi Ali se svými postoji překročila zavedené zvyklosti (Prins 2005: 111).

Je nicméně faktem, že napětí mezi většinovou společností a alochtonními – zejména muslimskými – nizozemskými komunitami se v posledním desetiletí výrazně vyostřilo. Přispěly k tomu i dvě politické vraždy: v roce 2002 byl zavražděn Pim Fortuyn a o dva roky později pro své proti-islámské postoje i Theo van Gogh. Vrah Pima Fortuyna sice nepocházel z prostředí alochtonních menšin a ani jeho motiv nesouvisel s tématem imigrace, tuto vraždu tak nelze dávat do přímé souvislosti s vyostřením krize imigrační a integrační politiky, jednalo se nicméně o první politickou vraždu v Nizozemsku po několika staletích a spolu s dalšími akty násilí je neklamným důkazem toho, nakolik je dnes situace v Nizozemsku napjatá (Prins 2005: 97-98).

3. Politická scéna

V předcházejících kapitolách jsem se věnoval procesu přeměny přístupu k tématu imigrace a integrace v Nizozemsku obecně, kapitoly následující se zabývají tím, jak se tento trend projevil konkrétně na jednotlivých politických stranách – ať už nových či těch zavedených. Ještě před otevřením tohoto tématického okruhu je však třeba upozornit na jeden důležitý fakt: současné Nizozemsko je státem s dlouhou tradicí vyspělé politické kultury a podle všech měřítek také zemí s relativně politicky kultivovanou občanskou společností. Krajně pravicové strany v této zemi ve dvacátém století nikdy nehrály příliš důležitou roli (Andeweg & Irwin 2005: 55) a na základě toho je možné předpokládat, že populismus a získávání podpory šířením stereotypů a obav by v Nizozemsku neměly mít mnoho živné půdy. Přesto však Nizozemsko v posledních deseti letech zažilo opakovaný mohutný úspěch politických stran, obvykle označovaných jako krajně pravicové, populistické či prostě anti-imigrantské. Tento fenomén nelze přisuzovat jen náhodné shodě okolností nebo jednorázové vlně popularity, jež vynesla jednou na výsluní určité politické aktéry, nebude však mít dlouhého trvání. Trend, který v Nizozemsku probíhá od začátku dvacátého prvního století, nelze brát na lehkou váhu a je třeba jej vidět jako dlouhodobější proces, který na nizozemské politické scéně pravděpodobně zanechá významné a trvalé následky. Zdá se, že závažnosti vzestupu anti-imigrantských stran jsou si vědomi i tradiční nizozemští političtí aktéři (napříč politickým spektrem), soudě podle toho, jaké změny v jejich postojích a stanoviscích vzestup krajní pravice způsobil. Vzniku nových anti-imigrantských politických stran a také reakci stran zavedených se budu věnovat detailněji na následujících stranách, především v kapitolách 3.2 a 3.3.

3.1 Imigrace a integrace jako politické téma

Téma imigrace a integrace až do devadesátých let nikdy nehrálo na nizozemské politické scéně důležitější roli. Všeobecný konsensus politické korektnosti vymezoval toto téma jako populistické. Politické strany, jež by se daly označit za mainstreamové, si byly vědomy toho, že by jim hrozila diskreditace v případě, že by se téma integrace

pokusily využít k získání nových voličů či jako nástroj proti svým politickým sokům. Extrémně proporční volební systém, který v nizozemských parlamentních volbách umožňuje vstup do dolní komory každému kandidátovi, jenž dosáhne počtu zhruba 60 000 odevzdaných hlasů (Andeweg & Irwin 2005: 82), má nicméně za následek, že se čas od času okrajové populistické strany do parlamentu dostanou, byť po většinu dvacátého století zpravidla nehrály významnou roli.

Co se týče tématu boje proti imigraci, přestože bylo do devadesátých let na politické scéně odsouváno na vedlejší kolej coby „neetické a populistické“, nebyl jeho výskyt v nejvyšších patrech nizozemské politiky – tedy například v parlamentu – bezprecedentní. Už v sedmdesátých letech se do dolní komory dostala strana *Democratisch Socialisten '70* (DS'70), která měla v programu plán na zastavení imigrace a adaptaci stávajících imigrantů na standardy holandské společnosti (Deschouwer (ed.) 2008: 74). DS'70 nebyla anti-imigrantskou stranou v dnešním slova smyslu, neboť téma imigrace a integrace nehrálo v jejím programu klíčovou roli – v sedmdesátých letech ostatně ani počet imigrantů nedosahoval hodnot, kterých nabyl v letech devadesátých, a toto téma obecně nebylo zdaleka tak konfliktní. Vymezování se vůči imigraci spolu s rétorikou „obranu tradičních nizozemských hodnot“ bylo nicméně v případě DS'70 používáno jako apel na stejné voličské emoce, kterých později využily strany jako LPF či PVV.

DS'70 nebyla jedinou stranou, která v nizozemském parlamentu v sedmdesátých a osmdesátých letech pracovala s vymezením se vůči převládající politice imigrace a integrace jako s politickým tématem. V letech 1982 a 1986 se takto například do parlamentu dostala strana *Centrumpartij* (CP) pod vedením kontroverzního politika J.G.H. Janmaata, jenž byl známý svými protipřistěhovaleckými výroky. Mezi CP a DS'70 je však možné nalézt několik zásadních rozdílů. Zatímco DS'70 byla obecně přijímanou a relativně mainstreamovou stranou, která se ve svém prvním volebním období v parlamentu dokonce podílela na vládě (vznikla ostatně odštěpením od labouristické *Partij van de Arbeid* – PvdA), CP měla podstatně blíže k anti-imigrantským politickým stranám současnosti v tom, že postoje proti imigrantům tvořily stěžejní část její politické identity. CP nikdy nezískala dostatečný vliv na to, aby mohla zanechat na nizozemské politické scéně výraznější stopu, a kvůli agresivním postojům v tématice imigrace a integrace kolem ní ostatní strany vytvořily „sanitární

kordon“ a Janmaat tak působil na politické scéně v naprosté izolaci (Andeweg & Irwin 2005: 56).

Multikulturalismus byl po několik desetiletí politicky obecně přijímaným přístupem k alochtonním minoritám žijícím v Nizozemsku, a zdálo se takřka nepřístupným, aby byl tento model imigrace a integrace výrazněji zpochybněn některou ze zavedených politických stran. Situace se začala měnit v první polovině devadesátých let, kdy se vztahy většinové společnosti s alochtonním menšinovým obyvatelstvem dostávaly stále častěji do popředí jak v mediální, tak v politické aréně, a také prostřednictvím myšlenkového směru označovaného jako „nový realismus“ začala být některá politicky nekorektní tabu multikulturalismu napadána. Prvním případem, ve kterém bylo téma imigrace a integrace použito čelním představitelem jedné ze zavedených politických stran, byly veřejné polemiky předsedy VVD Fritse Bolkesteina, jenž mezi lety 1992 a 1994 opakovaně podroboval kritice stávající opatření regulující imigraci a zabývající se integrací alochtonních menšin. Bolkestein například nabádal muslimské rodiče, aby neposílali své děti do islámských škol, protože to prohlubuje segregaci. V roce 1994 šla VVD do voleb s tříbodovým slibem, týkajícím se tématického okruhu imigrace: snížit imigraci, prohloubit integraci a bojovat proti diskriminaci (viz program VVD z roku 1994, s. 25⁵). Výsledkem byl citelný nárůst podpory VVD (Cherribi 2010: 181).

Bolkesteinův výrazný posun v přístupu k zavedenému multikulturalistickému systému předznamenal celkový odklon od tohoto integračního modelu, ale také od způsobu, jakým bylo s tématem imigrace a integrace nakládáno na politické a mediální scéně. V roce 1994 se zdálo, že VVD se podařilo – především v osobě svého předsedy Bolkesteina – přesvědčit voliče o tom, že je v této oblasti „expertní stranou“, a získat z tohoto manévru cenné voličské preference. Fenomén ovládnutí tématu („issue-ownership“) mívá zpravidla dlouhodobý charakter a strana, která dosáhne obrazu expertnosti v určité důležité oblasti, může z takového manévru vytěžít výraznou voličskou podporu (Walgrave & De Swert 2004: 482). VVD této mety dosáhla také prostřednictvím ústupu od tradičně úzkostlivě dodržované politické korektnosti: Frits Bolkestein už v době trvání první purpurové koalice (*Paars coalitie*) premiéra Wima

---

⁵ <http://dnpp.eldoc.ub.rug.nl/FILES/root/programmas/vp-per-partij/VVD/vvd94.pdf>, staženo 12. 5. 2012.

Koka často bral fenomén multikulturalismu jako své téma, a to na tuto dobu poměrně výrazně „politicky nekorektním“ způsobem (Andeweg & Irwin 2005: 234).

Jak je patrné, vymezení se proti imigrantům ojediněle na nizozemské politické scéně najdeme i dříve než po roce 2000, kdy si toto téma poprvé „přisvojila“ významnější politická strana. Imigrace v přímé spojitosti s islámem se však stala politickým tématem v podstatě až po teroristických útocích na World Trade Center v září 2001. První setkání s islámem jako politickou silou schopnou teroru sice pro Evropany přišlo již v osmdesátých letech, kdy z Alžíru vzešel terorismus, který měl na svědomí např. útoky v pařížském metru, a islám jako takový byl poprvé některými autoritami chápán jako bezpečnostní riziko (Cherribi 2010: 7), tento pohled se však Nizozemsku převážně vyhnul a neměl na obraz muslimských komunit, žijících v Holandsku, žádný významný dopad. Teroristické útoky známé pod zkratkou 9/11 však byly pro téma imigrace a integrace v Nizozemsku zcela zásadní – místní alochtonní, převážně muslimské menšiny byly do té doby často chápány jako cizí prvek v nizozemské společnosti, ve spojení s drastickým zhoršením obrazu islámu v západní společnosti se však dostaly výrazným způsobem do popředí mediálního i politického zájmu, a to v nepříliš pozitivním světle. Co se do té doby mohlo zdát jako uzavřené téma nizozemské společnosti, náhle dostalo v mnoha očích podobu mezinárodního konfliktu, v terminologii Samuela Huntingtona podobu „střetu civilizací“ (Huntington 1996). A přestože už tento pohled v dnešní době není příliš pozitivně přijímaný (viz např. Barša 2001), jeho mediální přitažlivost je nesporná a v době následující po událostech jedenáctého září 2001 nepochybně přispěl k vzestupu anti-imigrantských stran. Téma imigrace a integrace dostalo spojením s „civilizačním ohrožením“ islámem naléhavost a schopnost oslovit širší voličský okruh.

V úvodní kapitole jsem si vymezení systém nezávislých a závislých proměnných. Fenomén, který můžeme označit za první nezávislou proměnnou – „nárůst imigrace (zejména z islámských zemí)“ – v Nizozemsku probíhal již od šedesátých let dvacátého století, sám o sobě však vedl jen ke sporadickému výskytu okrajových politických stran, jež ve svém programu zahrnovaly negativní vymezení se vůči imigraci (DS'70, CP), a nikdy nezpůsobil výraznější posun napříč politickým spektrem v přístupu k tématu imigrace a integrace.

Druhá nezávislá proměnná – „sociální tenze mezi alochtonními a autochtonními obyvateli“ – představuje o trochu hůře kvantifikovatelný fenomén, který leží nad rámec detailního zkoumání této práce, nicméně je odůvodněné usuzovat, že se od devadesátých let tato tenze v Nizozemsku ve větší míře vyskytuje. Sociální napětí provází naprostou většinu migračních vln, zejména pokud je země původu migrantů výrazně kulturně odlišná od jejich nové domoviny a když v cílové zemi vyrůstá druhá generace imigrantů (Scheffer 2011: 21-22). Důsledkem tohoto jevu v případě Nizozemska pak může být mimo jiné zvýšený výskyt tématu imigrace a integrace v médiích nebo úspěch, který zaznamenala VVD poté, co toto téma, především osobou Fritse Bolkesteina, akcentovala, čímž citelně vzrostla její voličská podpora. Na tuto druhou proměnnou reagoval myšlenkový směr zvaný „nový realismus“, který v devadesátých letech dosáhl nemalé popularity a přispěl k „odtabuizování“ imigrace a integrace jako politického tématu.

Třetí nezávislá proměnná – „vnější události, ovlivňující obraz islámu v neislámských zemích“ – přichází v Nizozemsku ke slovu v podstatě až s teroristickými útoky na WTC v roce 2001 a je to právě tato poslední proměnná, která vyvolala v nezanedbatelné části nizozemských obyvatel pocit ohrožení, jenž následně vedl k rapidnímu vzestupu podpory anti-imigrantských stran. Důležitosti jedenáctého září coby události, měnící úhel pohledu na imigraci z islámských zemí, si byly vědomy i anti-imigrantské strany samotné, což je velice dobře patrné například z toho, že zmínku o teroristických útocích na WTC obsahuje hned první věta volebního programu LPF z roku 2002.⁶ Bez této zásadní změny mediálního obrazu islámu a muslimských imigrantů by ani jeden z procesů, jež jsem v této práci označil jako „závislé proměnné“, neproběhl s takovou razancí, jak se tomu stalo v Nizozemsku po roce 2001. První ze závislých proměnných – „vzniku nových anti-imigrantských stran“ – se budu detailněji věnovat v následující kapitole.

---

⁶ <http://dnpp.eldoc.ub.rug.nl/FILES/root/programmas/Verkiezingsprogramma/2002/lpf02.pdf>, staženo 12. 5. 2012.

3.2 Vznik radikálních anti-imigrantských stran

Jak jsem se pokusil přiblížit v předcházející kapitole, politické strany, pro které byla otázka imigrace a integrace důležitá, vznikaly v Nizozemsku sporadicky již před rokem 2000. Nikdy před příchodem strany Lijst Pim Fortuyn však žádná strana, jež by se právě otázkou imigrace a integrace výrazně odlišovala od stran ostatních, nedosáhla natolik výrazného volebního úspěchu, aby zásadnějším způsobem ovlivnila politické a společenské dění v této zemi. LPF byla první anti-imigrantskou stranou, jež v Nizozemsku takové mety dosáhla – byť již bez svého zakladatele, mediální tváře a „hybatele“ Pima Fortuyna.

Na způsob, jakým Pim Fortuyn a ti, kteří přišli po něm, pracovali s tématem imigrace a islámu v politické rovině, lze nahlížet různě. Jeden pohled – kritický už jen vůči faktu, že tito politici považují něco tak bytostně soukromého jako náboženské vyznání za „politikum“ – používá metaforu anti-imigrantských politiků coby „toreadorů v aréně“ (Cherribi 2010: 21). Hlasití kritikové islámu, kteří se proti němu staví na politické scéně, podle tohoto příměru vědomě vedou nepoctivý souboj: staví v intelektuálním zápasu islám proti hodnotám západní společnosti, to je ovšem boj nerovný – což je pochopitelné, protože islám je náboženství, nikoliv politická doktrína. Tito kritikové islámu pak odvíjejí svou reputaci z potýkání se se soupeřem, kterého si v tomto smyslu sami vytvořili.

O tom, zda je takové přirovnání přiléhavé, lze jistě diskutovat a při podrobnějším pohledu najdeme některé zásadní argumenty pro i proti. O „nerovnosti“ rétorického boje, který vedou představitelé anti-imigrantských stran, svědčí například to, že přestože je islám v Nizozemsku často prezentován jako jednolitý blok, tato homogenita je zcela iluzorní. To, co bývá často označováno za „muslimskou komunitu“ či dokonce „imigrantskou komunitu“, ve skutečnosti zahrnuje mnoho různých komunit rozličného původu a s velmi rozdílnou mírou integrovanosti (Scheffer 2011: 126). Anti-imigrantské strany tento prostý fakt systematicky pomíjejí, protože by roztříštil obraz „nepřítele“, proti kterému vedou boj (viz například kapitola „Immigatiestop /

Integratie“ v programu PVV z roku 2006⁷). Zároveň se v praxi neprojevují ani silnější vazby imigrantů stejného původu napříč různými „hostitelskými“ zeměmi. Fenomén „trans-národního“ islámského hnutí, které by sjednocovalo muslimy po celé Evropě, je do značné míry mýtus a muslimové se v Evropě organizují téměř výhradně v rámci zemí, ve kterých žijí (Klausen 2005: 17).

Další úhel pohledu, který podporuje obraz anti-imigrantských politiků coby „samozvaných toreadorů“, argumentuje tím, že anti-imigrantské strany pouze využívají přirozené nedůvěry vůči neznámému a živí strach a obavy, jež z této nedůvěry plynou. Prvek islámu je skutečně v západní společnosti něčím relativně novým a protože se představitelé muslimských komunit zpravidla příliš neangažují v politické aréně (Cherribi 2010: 26), mají veřejní kritikové islámu do značné míry volné pole působnosti. Historie obsahuje řadu příkladů, na kterých je možné vysledovat, jak lze nedůvěru vůči neznámému s použitím přiměřené dávky populismu přetavit ve voličskou podporu, a vzestup anti-imigrantských stran v Nizozemsku lze jistě interpretovat i tímto způsobem.

Je nicméně pravda – a v tomto ohledu přirovnání kritiků islámu k rétorickým toreadorům selhává – že důvodem, proč se mnohdy muslimští přistěhovalci neintegrují do západní, potažmo nizozemské společnosti, je právě to, že islám se často neomezuje pouze na soukromou sféru, ale v podání mnohých imámů má ambice být jakousi jednotící politickou silou. Tyto ambice navíc nejsou uplatňovány převážně v rámci stávajícího nizozemského demokratického systému, ale mnohem spíše směrem „dovnitř“, ve vztahu k muslimským komunitám. K tomuto fenoménu se podrobněji dostanu v kapitole 3.4, zde je ovšem na místě říci, že islám sám o sobě sice „politickou doktrínou“ v pravém slova smyslu není, vytváří však dostatečně silnou identitu na to, že je s ním často jako s politickou ideologií zacházeno (a to právě i muslimy samotnými). Kromě toho má výrazně větší přesah do společenských záležitostí než například křesťanství: to se od doby osvícenství soustředí převážně na soukromou, vnitřní religiozitu, zatímco islám v podání velké většiny imámů usiluje o změny zahrnující nejruznější aspekty společenského dění (Roy 2004: 58). Pokud tak islám vstupuje do sféry veřejného dění, konfrontace s nizozemskou politickou praxí je logická a

---

⁷ <http://dnpp.eldoc.ub.rug.nl/FILES/root/programmas/Verkiezingsprogramma/2006/PVV/pamflet06.pdf>, staženo 12. 5. 2012.

nevyhnutelná, byť se představitelé islámu zpravidla snaží o působení nikoliv v rámci zavedených demokratických struktur, ale „paralelně“, prostřednictvím mešit a výhradně uvnitř muslimských alochtonních komunit. To, že je islám náboženství a nikoliv politická doktrína, je v tomto ohledu používáno i jako argument pro jistou míru autonomie ve veřejných záležitostech, spadajících v očích imámů do jejich pole působnosti, neboť co je označeno za otázku víry, je možno teoreticky vyjmout z pravomocí sekulárního státu a svěřit výhradně do „péče“ náboženských autorit. Co do této oblasti spadá a co už ne je však pochopitelně často velice sporné.

3.2.1 Pim Fortuyn a LPF

Přítomnost islámu na politické scéně – a to nejen ta „imaginární“, vytvořená proti-imigrantskými „toreadory“ – je tedy do značné míry skutečností, přestože (zatím) povětšinou postrádá své výrazné představitele, kteří by byli coby organizovaní zástupci alochtonních menšin aktivní v demokratickém politickém boji. Jejich „opozice“ nicméně v podání anti-imigrantských stran již existuje. Jak už bylo řečeno, prvním, kdo přivedl proti-imigrantskou stranu k výraznému volebnímu úspěchu, byl právě Pim Fortuyn. Za prvotní Fortuynův krok do politiky je možné považovat jeho vstup do strany *Leefbaar Nederland* (LN) v roce 2001, přestože se k politickým otázkám veřejně vyjadřoval již dříve, například jako pravidelný host publicistického pořadu „Business class“, vysílaného soukromou televizí RTL 5. Fortuynovo působení ve straně *Leefbaar Nederland* nemělo dlouhého trvání a už v únoru 2002 byl vyloučen kvůli svým radikálním proti-islámským postojům – například kvůli tomu, že požadoval dodatek ústavy, který by odstraňoval ochranu islámu jako náboženství. Z faktu, že právo na sexuální orientaci je garantováno nizozemskou ústavou, zatímco islám dle Fortuynova názoru výslovně k diskriminaci homosexuálů nabádá, vyvodil Fortuyn závěr, že islám jako takový je s nizozemskou ústavou v rozporu (Cherribi 2010: 44).

Fortuyn po svém vyloučení z *Leefbaar Nederland* obratem založil stranu novou. Do parlamentních voleb zbývaly v době, kdy Lijst Pim Fortuyn vznikl, necelé tři měsíce, přesto se však této straně podařilo – v podstatě výhradně prostřednictvím jejího leadera – přitáhnout dostatek pozornosti a podpory, aby v květnových volbách dosáhla

nebývalého volebního úspěchu. LPF získal ve volbách, konaných 15. května 2002, tedy pouhých devět dní po vraždě Pima Fortuyna, podporu 17% odevzdaných hlasů, což této straně zajistilo dvacet šest křesel ve sto padesáti členné dolní sněmovně (Andeweg & Irwin 2005: 96). LPF se posléze, coby druhá největší strana nizozemské poslanecké sněmovny, zapojila do vyjednávání o vytvoření vlády a v červenci se stala součástí prvního kabinetu, kterému předsedal premiér Jan Peter Balkenende.

Parlamentní volby roku 2002 představují v nizozemské historii nebývalé politické zemětřesení. Osmdesát čtyři ze sto padesáti křesel v poslanecké sněmovně změnilo během jediného dne majitele a na politické mapě se objevila zcela nová silná strana. Jak se však ukázalo během měsíců, které po přelomových květnových volbách následovaly, bez svého zakladatele byl LPF vysoce nestabilní, a pád vlády, na níž se tato strana podílela, na sebe nenechal dlouho čekat. Už v říjnu 2002 premiér Balkenende oznámil, že vláda ve stávající konfiguraci nemůže dále pokračovat, a na leden 2003 byly vyhlášeny předčasné volby.

Prudký vzestup a následný strmý pád strany Lijst Pim Fortuyn lze chápat dvěma odlišnými způsoby. První možností je přistoupit na premisu, že strana, postavená převážně na odporu vůči zavedeným pořádkům a na jednom kontroverzním tématickém okruhu, kterým je odpor vůči multikulturalismu a tvrdý postoj k islámu, sice může získat jednorázově velké množství hlasů, tuto podporu si však nemůže dlouhodobě udržet, neboť při konfrontaci s „každodenní“ politickou praxí či dokonce s vládní odpovědností se ukáží její myšlenky jako nedostatečně nosné pro roli konstruktivní parlamentní síly. Tuto tezi podporuje i fakt, že dalším silným tématem, jež LPF vyneslo na výsluní voličské přízně, bylo vymezení se vůči dosavadnímu mocenskému establishmentu – to je ale hodnota, která se s vládní odpovědností slučuje jen velmi obtížně. Druhá možná interpretace bezprecedentního rozletu a stejně rychlého konce této strany se opírá o roli jejího vůdce, Pima Fortuyna. Není pochyb o tom, že charisma a popularita Fortuyna měly lví podíl na vzestupu LPF a detailnější pohled rovněž ukazuje, že jeho nepřítomnost hrála klíčovou roli v rozkladu, který tato strana zažila po jeho odchodu. V LPF po zavraždění Pima Fortuyna zavládl chaos a třenic o vedení. Strana prakticky postrádala formální uspořádání či „strategické jádro“, které by rozhodovalo o jejím ideologickém směřování. Pim Fortuyn byl jednotlívým prvkem strany, jednotliví členové se mnohdy navzájem ani příliš neznali, pocházeli z různých

prostředí a jejich názory na věci veřejné se rovněž často rozcházely. Ve vládě se pak tyto názorové rozepře projevíly ještě závažněji a byly jedním z hlavních důvodů pádu vlády v říjnu 2002 (Deschouwer (ed.) 2008: 79).

3.2.2 Geert Wilders a PVV

Rozklad LPF měl bezesporu více různých příčin a věrohodné argumenty najdeme, pokud se zaměříme jak na absenci témat nosných pro politickou praxi, tak i na roli, již sehrála nepřítomnost zakladatele této strany, konec LPF však rozhodně neznamenal vymizení tématu imigrace, integrace a islámu z nizozemské politické arény. Prvotní reakcí, která se projevila už v předčasných volbách 2003, bylo převzetí tohoto tématu naprostou většinou ostatních politických stran. Této fázi vývoje se budu věnovat v následující kapitole. Prostor na krajní pravici však tímto tahem nezanikl a nedlouho po kolapsu LPF se v této části politického spektra začaly formovat další subjekty. Strana *Partij voor de Vrijheid* (PVV) Geerta Wilderse dosáhla o několik let později významných volebních zisků a vlivu na vládní úrovni a v tomto smyslu je možno ji označit za následníka LPF.

Wilders začal svou politickou kariéru v řadách VVD, nejprve jako asistent předsedy Fritse Bolkesteina a později, od roku 1998, v roli poslance za tuto stranu. Už v této době byl otevřeným kritikem stávající imigrační politiky a autorem kontroverzních výroků na adresu islámu, otázkou, která vedla k Wildersovu definitivnímu odchodu z VVD, se však stal postoj této strany k přijetí Turecka do Evropské unie. Wilders zásadně nesouhlasil s oficiální názorovou linií VVD, která se stavěla vstřícně k budoucímu potenciálnímu přijetí Turecka do EU, a po opakovaných konfrontacích se svými spolustraníky svou „domovskou“ stranu opustil (Cherribi 2010: 192).

Stejně jako před ním Pim Fortuyn, i Geert Wilders bezprostředně po odchodu ze své původní strany založil stranu novou, jež byla postavena na jeho vlastních názorech a již byl on sám „středobodem“. Tak jako v případě Lijst Pim Fortuyn nesla i Wilderova

strana původně jeho jméno – *Groep Wilders* –, ovšem později byla přejmenována na *Partij voor de Vrijheid* (PVV) a pod tímto jménem působí i v současnosti.

PVV a LPF spojují podobnosti, týkající se okolností, za kterých tyto strany vznikly, paralely je však možné nalézt i v jejich působení na politické scéně. Také PVV byla úspěšná už v prvních parlamentních volbách, jichž se zúčastnila – v roce 2006, tedy pouhý rok po jejím založení, získala *Partij voor de Vrijheid* devět poslaneckých mandátů a o čtyři roky později tento výsledek výrazně překonala ziskem dvaceti čtyř křesel v nizozemské dolní sněmovně. Stejně jako LPF, také PVV po tomto nebývalém volebním úspěchu získala určitý vliv na vládní úrovni, byť se v jejím případě nejednalo o přímou účast ve vládě, ale pouze o podporu menšinového kabinetu Marka Rutteho z VVD.

3.2.3 Anti-imigrantské strany v demokratickém systému

Jak již bylo řečeno, anti-imigrantské strany využívají nárůstu důležitosti imigrace jako politické otázky – zvýšení mediální pozornosti, věnované tomuto tématu, bylo pro vzestup anti-imigrantských stran živnou půdou (Vliegenthart 2007, 118). Kvůli vysoké míře kontroverze, obsažené v tomto tématu, se mu dostává rozsáhlého mediálního pokrytí, ale zároveň tato kontroverze způsobuje, že zavedené mainstreamové strany k tématu obtížněji hledají cestu, nepřicházejí s radikálními řešeními. To ponechává velký prostor právě populistickým a anti-imigrantským stranám, které tento volný prostor mohou obsadit, etablovat se v pozici „odborníků na téma“ a získat podporu voličů, kteří téma považují za důležité. Množina voličů, pro které byla imigrace a integrace zásadní, však dosáhla dostatečné míry pro významný vzestup anti-imigrantských stran až poté, co se naplnila třetí nezávislá proměnná, tedy „vnější události, ovlivňující obraz islámu v neislámských zemích“. Není náhodou, že Lijst Pim Fortuyn výrazně uspěl ve volbách, jež se konaly na jaře 2002, méně než rok po teroristických útocích na World Trade Center.

Strany, jež jsou obvykle označovány jako „populistické“ či „anti-imigrantské“, bývají mnohdy chápány jako jev, který se v demokratickém politickém systému sice

vyskytovat může, nehraje v něm však zpravidla zásadní roli, protože se jedná o fenomén okrajový, o „deviaci“ od zavedené politické praxe. Demokratický režim je ze své podstaty náchylný k vzniku populistických uskupení, je-li však demokracie „zdravá“, dokáže taková uskupení absorbovat, ignorovat či izolovat – takovým způsobem, aby se populismus a nesnášenlivost nepromítly do každodenního vládního „modus operandi“. Jinými slovy, populismus jako opozice v demokratickém systému je něco, co tento systém nutně nenarušuje. Pokud však začne pronikat do vládní politiky, je na čase klást si otázku, zda taková demokracie není v ohrožení. Anti-imigrantské strany LPF a PVV, jež za posledních deset let zaznamenaly na nizozemské politické scéně nebývalé úspěchy, tuto praxi vypořádání se s populismem překročily a jejich vliv na nizozemskou politiku je nesporný. Jedním z hlavních důvodů je působení jevů, jež jsem si označil jako nezávislé proměnné – nárůstu míry imigrace (zejména z islámských zemí), sociální tenze mezi alochtonními a autochtonními obyvateli a vnější události, ovlivňující obraz islámu v neislámských zemích. Důsledkem byl vzestup důležitosti imigrace jako politického tématu (mnou definovaný jako „zprostředkovaná proměnná“), který umožnil nebývalé posilování anti-imigrantských stran a následné dlouhodobé vychýlení charakteru nizozemské politické scény.

Tlak krajně pravicových politických subjektů, které od roku 2002 v Nizozemsku dosáhly nevídaných úspěchů, na ostatní strany se setkal s velkou odezvou. V otázce imigrace a integrace se v podstatě všechny politické strany přesunuly k Fortuynovu „populistickému středu“, až se z něho stal téměř střed „extrémní“ (Cherribi 2010: 225). V tomto smyslu zaznamenala krajní pravice nikoliv jen virtuální, ale skutečné vítězství.

3.3 Reakce „zavedených“ politických stran

Volby do poslanecké sněmovny v květnu 2002 opanovalo nové politické uskupení „Lijst Pim Fortuyn“ a přestože se nestalo stranou nejsilnější, zaznamenalo bezprecedentní vzestup v nevídaně krátké době. Příčin bylo nepochybně více a charismatická osobnost Pima Fortuyna měla na popularitě LPF jistě velký podíl, nicméně za hlavní důvod úspěchu LPF lze považovat to, že tato strana vnesla do politické sféry nový agresivní přístup v otázce, jež oslovila velkou část nizozemského

obyvatelstva. Voliči kladně zareagovali na nový, tvrdší přístup k tématu imigrace, integrace a islámu a strana LPF toto téma zcela „ovládla“. V osobě Pima Fortuyna navíc nabídla autoritu, jež byla pro značnou část voličů zárukou „odbornosti“ v této oblasti, s čímž se ostatní strany za dané situace nemohly měřit.

Zavedené politické strany, jež ve volbách roku 2002 utrpěly drtivou porážku, byly na tuto změnu poměrů pochopitelně nuceny reagovat. Nové rozdělení sil v poslanecké sněmovně představovalo citelnou ztrátu pro všechny významnější parlamentní strany s výjimkou křesťansko demokratické *Christen-Democratisch Appèl* (CDA) a socialistické *Socialistische Partij* (SP), dvou uskupení, které jako jediné z osmi stávajících parlamentních stran oproti předešlým volbám posílily.⁸ Všechny ostatní strany zaznamenaly ve srovnání s předcházejícími volbami v roce 1998 více či méně citelný pokles, nejvíce ztratily pravicová VVD a labouristická PvdA, obě strany přišly téměř o polovinu křesel.

Reakce zavedených stran na „fenomén Fortuyn“ byla vedena v několika rovinách. První a bezprostřední změnou, ke které se tyto strany uchýlily, byla výměna stranického vedení. Po prohraných volbách 2002 si zvolili jak Labouristé (PvdA), tak Zelení (GL) nového stranického předsedu. V obou případech se jím stal představitel nové generace a politik (v případě Zelených politička), sloužící v parlamentu jen od předchozích voleb 1998. Předseda VVD Hans Dijkstal rovněž odstoupil a nahradil jej Gerrit Zalm, bývalý ministr financí z dvou kabinetů premiéra Wima Koka. Menší strany taktéž z větší části vyměnily vedení (Cherribi 2010: 168), naprostá většina politických subjektů tedy vyvodila z utrpěné porážky personální důsledky na těch nejvyšších místech.

Druhou rovinou, ve které zavedené strany reagovaly na výsledky volebního zemětřesení z května 2002, byl ideový posun, úprava stranických postojů a programů, reagující na nově demonstrovanou změnu voličské poptávky. V tomto ohledu byly důsledky, jež nizozemské politické scéně způsobil vzestup LPF, snad ještě citelnější než v personální rovině. Tvrdé postoje a stanoviska, týkající se imigrace a integrace, byly

---

⁸ <http://www.nlverkiezingen.com/TK2002.html>, staženo 12. 5. 2012.

převzaty téměř všemi ostatními stranami jak na pravé, tak na levé části nizozemské politické scény, což se ukázalo hned v následující volební kampani v lednu 2003.

PvdA, nejsilnější strana na levicové části politického spektra, utrpěla ve volbách 2002 nejdrtivější porážku ze všech parlamentních stran a přestože byla tradičně nejsilnějším zastáncem multikulturalismu, v jejím programu pro předčasné volby 2003 hraje téma „imigrace a integrace“ do značné míry novou roli.⁹ Integrovaná politika je prvním tématem, které je zmíněno v úvodu, v souvislosti s reflexí neúspěchu z předcházejících květnových voleb v roce 2002. Zároveň je integrace přistěhovaleckých menšin hlavním tématem první z deseti kapitol, jež program zahrnuje. „Een land om samen in te leven“ („Země pro společný život“, překlad A.K.), jak se první kapitola nazývá, sice obsahuje tradiční inkluzivní prvky labouristického přístupu k imigraci a integraci, zároveň je však naprosto zřetelně cítit i prvek nový, který klade zvýšený důraz na nutnou integraci imigrantů a dodržování bezpečnosti. Formulace jako „lidé z cizích zemí, kteří se v Nizozemsku usadí, se musí integrovat“ (s. 5) a opakovaný požadavek toho, aby se imigranti učili holandsky, jsou pro program PvdA něčím novým.

Názorový posun je však jasně patrný také u stran na politické pravici. Srovnáme-li volební programy VVD z voleb 2002 a 2003, můžeme nalézt několik významných rozdílů. Už v programu z roku 2002, nazvaném „Ruimte, respect & vooruitgang“¹⁰ („Prostor, respekt & pokrok“, překlad A.K.), se jedna z podkapitol věnuje imigraci a integraci, její rozsah je však relativně malý – zabírá přibližně půl stránky z padesátistranného programu – a vyznění těchto několika odstavců je poměrně pozitivní. Název podkapitoly ostatně zní „Ruimte voor diversiteit“, tedy „Prostor pro diverzitu“ (překlad A.K.). Lze tu nalézt formulace jako „...vláda musí bojovat proti stereotypům, přisuzovaným [přistěhovaleckým] skupinám. Každý jednotlivý člověk musí být posuzován individuálně. Vláda si musí klást za cíl eliminovat předsudky a důrazně bojovat proti diskriminaci“ (s. 18, překlad A.K.). Oproti tomu program VVD, připravený pro předčasné volby 2003,¹¹ vyznívá v otázce imigrace a integrace podstatně

---

⁹ <http://dnpp.eldoc.ub.rug.nl/FILES/root/programmas/Verkiezingsprogramma/2003/PvdA/vmanif03.pdf>, staženo 12. 5. 2012.

¹⁰ <http://dnpp.eldoc.ub.rug.nl/FILES/root/programmas/Verkiezingsprogramma/2002/vvd02.pdf>, staženo 12. 5. 2012.

¹¹ <http://dnpp.eldoc.ub.rug.nl/FILES/root/programmas/vp-per-partij/VVD/vvd03.pdf>, staženo 12. 5. 2012.

příkřeji. Text je rozdělen na šest podkapitol, jedna z nich – zabírající přibližně jednu osminu celého textu – je nazvána „Minder immigratie, meer integratie en geen discriminatie“, tedy „Méně imigrace, více integrace a žádnou diskriminaci“ (překlad A.K.). Tento oddíl pak obsahuje formulace jako „Nizozemské hodnoty a standardy, zakotvené v ústavě, je třeba bránit. (...) Problémy s integrací, především ve velkých městech, naznačují, že existuje limit pro počet osob, jež je naše země schopná pojmout. Imigrace, především z ne-západních zemí, by měla být podstatně omezena. To se vztahuje také na imigraci v kontextu sjednocování rodin.“ (překlad A.K.). Jak je patrné, přístup k tématu imigrace a integrace, který strana VVD prezentovala v programu z roku 2003, je téměř identický s tím, co dopomohlo k velkému volebnímu úspěchu LPF o necelý rok dříve.

Pro křesťansko-demokratickou stranu CDA byl volební zisk z roku 2002 úspěchem a do předčasných voleb 2003 tak vstupovala s nezměněným programem pro období 2002-2006.¹² Už v něm je kromě deklarovaného vstřícného postoje k příchozím politickým uprchlíkům obsažena i myšlenka, že Nizozemsko nepotřebuje pracovní imigraci ze zemí mimo EU a mělo by ji omezit (s. 34). Po stávajících imigrantech je pak požadována vyšší míra integrace, v případě slučování rodin by tato integrace například v podobě jazykových kurzů měla začít již na území domovského státu budoucích migrantů. Pro předčasné volby roku 2003 pak CDA připravila doplňující dokument,¹³ který se však zabývá především ekonomickými tématy a v souvislosti s imigrací a integrací obsahuje pouze krátkou zmínku o potřebě hlubší integrace imigrantů (s. 1).

Kromě programu CDA je možné nalézt výrazný posun v postoji k imigraci a integraci při srovnání naprosté většiny volebních programů z let 2002 a 2003. Spolu s převzetím velké části agendy LPF však došlo také k četným pokusům o přisvojení si dílu autority zavražděného vůdce LPF. Nový předseda levicových labouristů (PvdA) Wouter Bos například sám sebe označil za „Pima levice“ (Cherribi 2010: 153), což by patrně od čelního představitele levicové strany ještě na jaře 2002 čekal jen opravdu málokdo. Úspěch PvdA ve volbách 2003 lze přičíst do značné míry tomu, že tato strana důsledně převzala téměř všechny postoje LPF k integraci, imigraci a islámu. Televizní

---

¹² <http://dnpp.eldoc.ub.rug.nl/FILES/root/programmas/Verkiezingsprogramma/2003/cda/cda02.pdf>, staženo 12. 5. 2012.

debaty před předčasnými parlamentními volbami 2003 odhalily, že v těchto otázkách mezi představiteli různých stran panovala skoro naprostá shoda (např. televizí přenášená debata z 8. ledna 2003, jež se konala v aule Erasmus Universiteit v Rotterdamu, výňatky též v Cherribi 2010: 170). Pim Fortuyn v Nizozemsku ukončil „éru politické korektnosti“ a téměř všichni politici, kteří přišli po něm, se snažili dokázat, že právě oni jsou v tomto ohledu s Fortuynovými názory zcela zajedno.

3.3.1 Volatilita nizozemských voličů?

To, že LPF ztratila svého vůdce a jednotící osobnost, umožnilo ostatním politickým stranám poměrně rychle proniknout do tématu imigrace a integrace. Jak již bylo řečeno, zavedené parlamentní strany pohotově zareagovaly jak změnami personálními, tak ideovými. Je až s podivem, nakolik byly tyto politické strany schopny – a ochotny – přizpůsobit své postoje v otázce imigrace a integrace novým podmínkám. Tato hbitá změna názorů, kterou naprostá většina parlamentních stran po roce 2002 ukázala, by však bezpochyby nebyla možná, pokud by tyto strany stály na pevných ideologických základech, jak tomu bylo ještě v první polovině dvacátého století. Na přelomu dvacátého a dvacátého prvního století však už byla situace zcela jiná. Politika v západní Evropě zažívala od šedesátých let úpadek identifikace voličů s tradičními stranami, v Nizozemsku tento jev navíc posílil také proces depolarizace, který proběhl po druhé světové válce, a přinesl s sebou „rozmělnění“ programů politických stran. Volební programy od této doby nebyly jasným manifestem určité politické ideologie, ale směsí nekoherentních stanovisek v nejrůznějších oblastech (Andeweg & Irwin 2005: 72). Jak praví jeden známý bonmot, „jediné, co drží politické programy pohromadě, bývá svorka“. Tento proces způsobil podstatně vyšší fluktuaci voličů mezi jednotlivými stranami a v případě Nizozemska toto ideové rozmělnění umožnilo voličskou flexibilitu, díky které byl možný rapidní vzestup a poté také strmý pád stran jako LPF (Strmiska [et al.] 2005: 22). Kontroverzní téma mělo v tomto prostředí obecně mnohem větší důležitost než dříve, protože dokázalo „vyburcovat“ letargické voliče, vnést do politiky emoce (ať už v pozitivním či negativním smyslu). Stejná flexibilita posléze umožnila

---

¹³ <http://dnpp.eldoc.ub.rug.nl/FILES/root/programmas/Verkiezingsprogramma/2003/cda/cda-bijl.pdf>, staženo 12. 5. 2012.

také nebývalý ideový obrát, se kterým všechny politické strany v roce 2002 převzaly pohled na téma imigrace od LPF.

Mohlo by se zdát udivující, že strana označovaná za krajně pravicovou oslovila v přelomových volbách roku 2002 tak rozsáhlou voličskou obec. Předpoklad, že velká část nizozemských voličů stojí na politické ose zcela napravo, je však mylný: přestože bývá LPF označována za extrémně pravicovou stranu, její voličská základna tomu nikdy neodpovídala. Jak ukázaly opakované výzkumy, voliči LPF se rekrutovali relativně rovnoměrně z tradičních přívrženců levice, pravice i nerozhodnutých (Andeweg & Irwin 2005: 103-104). Tak významná volatilita voličů jen dokládá, že rozdělení na pravici a levici v současné době postupně ztrácí na významu, a fakt, že elektorát LPF pocházel z řad tradičních zastánců celého politického spektra, také podstatně usnadnil ostatním stranám jejich snahy získat voliče LPF zpět a oslabit toto uskupení ve volbách roku 2003. Ústup od rigidity politických ideologií, o kterém jsem se zmiňoval výše, znamenal nejen podstatně větší flexibilitu ze strany politických stran, ale také výrazně vyšší fluktuaci voličů mezi jednotlivými stranami. To do jisté míry vysvětluje, proč mohl LPF zaznamenat tak zásadní vzestup v tak krátkém čase (voliči už nebyli „oddaní“ svému politickému pilíři) a zároveň také to, jak je možné, že se během jediného volebního období většina voličů LPF vrátila zpět k „zavedeným“ politickým stranám.

3.3.2 Odkaz LPF na nizozemské politické scéně

Na předcházejících stránkách jsem již věnoval pozornost změně, kterou prošly mezi volbami 2002 a 2003 programy některých mainstreamových politických stran, za zmínku však stojí také ideové postavení LPF v tomto období. Zatímco v přelomových volbách 2002 byl program LPF poměrně úzce ohraničený, v roce 2003 tato strana představila i některá nová témata, liberálnější v společenském smyslu slova a naopak konzervativnější v ekonomickém významu tohoto termínu. V programu LPF k předčasným volbám roku 2003¹⁴ se tak objevil například požadavek na legalizaci

---

¹⁴ <http://dnpp.eldoc.ub.rug.nl/FILES/root/programmas/Verkiezingsprogramma/2003/LPF/vp03.pdf>, staženo 12. 5. 2012.

určitých měkkých drog (s. 4, oddíl „drugsbeleid“), ale zároveň také odmítání privatizace některých státem vlastněných veřejných služeb (s. 16, oddíl „economie“).

Tato nová témata však pochopitelně nebyla dostatečně nosná a konfliktní, aby LPF zajistila výhradní postavení v určitém tématickém okruhu. V otázce imigrace a integrace se téměř všechny ostatní strany přesunuly více napravo a výrazně tak zmenšily vzdálenost mezi sebou a LPF, ani v této oblasti si tedy LPF neudržel rozhodující „konkurenční výhodu“. Kromě toho, že tato reakce ostatních politických stran LPF takřkajíc sebrala vítr z plachet, hrálo však v citelném oslabení této strany v předčasných volbách 2003 svou roli také vyčerpání konfliktního potenciálu tématu imigrace a integrace. Anti-imigrantské postoje a rétorika už nebyly na politické scéně ničím novým a překvapivým, LPF navíc svým angažmá ve vládě do značné míry ztratil punc strany, jež se vymezovala proti zavedenému establishmentu. Hlavními tématy voleb 2003 už nebyly imigrace a integrace, ale otázky jako zdravotnictví a ekonomika (Strmiska [et al.] 2005: 157), předvolební debaty se tak mohly posunout zpět k tématům, u kterých byly zavedené strany viděny jako „expertní“.

Výsledky předčasných voleb v roce 2003 pro LPF nebyly příznivé. Zatímco při své volební premiéře o rok dříve LPF získal v dolní sněmovně dvacet šest křesel, v roce 2003 byl tento počet zredukován na pouhých osm poslaneckých mandátů. V následujících volbách v listopadu 2006 pak Lijst Pim Fortuyn ztratil všechna křesla a v roce 2007 byl rozpuštěn (Deschouwer (ed.) 2008: 75). Tyto volební turbulence však na nizozemské politické scéně bezesporu zanechaly výraznou stopu na programech stran napříč politickým spektrem, a to především v podobě názorové jednoty na téma integrace, imigrace a islámu. Posun, který zavedené strany v tomto ohledu prodělaly, nebyl jen dočasný, jak je možné vidět například z předvolebních programů z let 2006 a 2010. V programu PvdA z roku 2006¹⁵ se lze například dočíst, že „Kromě mnoha slušných lidí jsou [mezi imigranty] velké skupiny mladých, kteří způsobují problémy tím, že kvůli nim na ulicích není bezpečno“ (s. 2, překlad A.K.). Program VVD z roku 2010¹⁶ pak obsahuje mimo jiné i formulace jako „Nekontrolovaný příliv

---

¹⁵ <http://dnpp.eldoc.ub.rug.nl/FILES/root/programmas/Verkiezingsprogramma/2006/PvdA/vp06.pdf>, staženo 12. 5. 2012.

¹⁶ <http://dnpp.eldoc.ub.rug.nl/FILES/root/programmas/Verkiezingsprogramma/2010/Definitief/VVDverkiezingsprogramma2010.pdf>, staženo 12. 5. 2012.

znevýhodněných a nevzdělaných imigrantů vedl k vzniku zásadních problémů v některých městských čtvrtích, ve školách, v oblasti zaměstnanosti a v souvislosti s kriminalitou“ (s. 36, překlad A.K.). Je tedy patrné, že postoje zavedených stran k otázce imigrace se po roce 2003 nevrátily do „výchozího bodu“ před klíčové volby 2002. Zároveň však se zánikem LPF z nizozemské politické scény ani nezmizel prvek relativně silné anti-imigrantské strany, jak dokázala o několik let později PVV Geerta Wilderse.

3.4 Politická reprezentace imigrantů

V předcházejících kapitolách jsem se věnoval anti-imigrantským stranám, působícím na nizozemské politické scéně, a také reakci zavedených politických uskupení na společenskou změnu pohledu na téma imigrace a integrace, demonstrovanou v přelomových volbách roku 2002. Pokud bychom brali osu autochtonní obyvatelstvo / alochtonní obyvatelstvo jako konfliktní linii, „cleavage“ v terminologii norského politologa Steina Rokkana, je třeba se rovněž podívat na druhou stranu této linie, tedy na alochtonní menšiny a jejich roli v nizozemské politice. Téma imigrace nelze označit za „cleavage“ v pravém slova smyslu, mimo jiné třeba také proto, že existuje výrazná nejednotnost na obou stranách této pomyslné konfliktní linie (Andeweg & Irwin 2005: 41), nicméně o jistý dělicí element v nizozemské společnosti se bezesporu jedná a věnovat pozornost druhé straně se nepochybně vyplatí.

V Nizozemsku žilo podle odhadu z roku 2003 přibližně 920 000 obyvatel, které by bylo možno označit za „alochtonní“ (Andeweg & Irwin 2005: 40), tedy zhruba 5,6% nizozemské populace. Vzhledem k tomu, do jaké míry se téma menšin a islámu stalo klíčovým pro politickou scénu, bylo by smysluplné očekávat, že se tyto menšiny budou politicky organizovat tak, aby mohly prosazovat své zájmy. To se však doposud nestalo a zatímco jinde v Evropě je běžné, že menšiny – ať už náboženské či národnostní – hájí v parlamentu „jejich“ strany (viz např. *Együttműködés pártja* (Most-Híd), působící ve slovenském parlamentu jako reprezentace maďarské menšiny), v Nizozemsku žádnou takovou „muslimskou“ či „imigrantskou“ stranu nenajdeme. Pokud se tedy nizozemští muslimové neidentifikují s žádnou vlastní politickou stranou, jak se vlastně v politickém

a společenském prostoru chovají? Jaké mají zájmy a kdo tyto zájmy hájí? Působí muslimové organizovaně uvnitř jiných politických stran?

Nizozemská společnost byla v historii rozdělena na jednotlivé pilíře a přímo se tak nabízí otázka, zda a proč se islám stal nebo nestal jedním takovým pilířem, či jestli na takovou pozici vůbec kdy aspiroval. Odhlédneme-li od situace v politické aréně, je možné konstatovat, že islám v Nizozemsku do jisté míry využil autonomních možností, jež jsou pozůstatkem pilířového systému. Součástí tzv. „bijzonder onderwijs“, tedy speciálního – především náboženského – školství, je i řada muslimských škol, které působí paralelně se školami protestantskými či římsko-katolickými. Existuje rovněž poměrně velké množství televizních a rádiových kanálů, určených pro muslimské obyvatelstvo, ať už těch, které vysílají přímo z nizozemského území, či těch působících ze zahraničí (Cherribi 2010: 108). Pokud ještě v první polovině dvacátého století platilo, že holandský kalvinista se za svůj život mohl pohybovat téměř výhradně v prostředí svých souvěrců a do kontaktu například s holandským římským katolíkem se téměř nemusel dostat (Strmiska [et al.] 2005: 142), není situace řady muslimů žijících v dnešní době v Nizozemsku až tak diametrálně odlišná. Co však odlišné je, a proč se nejeví příliš na místě nahlížet na muslimské menšiny jako na další pilíř nizozemské společnosti, je fakt, že holandští muslimové se jen ve velmi omezené míře angažují na politické scéně a organizovaná muslimská strana – obdoba protestantské *ChristenUnie* (CU) či kalvinistické *Staatkundig Gereformeerde Partij* (SGP) – tu chybí docela.

Příčin této absence aktivního islámu v politickém dění dnešního Nizozemska je několik. První z nich je to, že ačkoliv se alochtonní obyvatelstvo může „zvenku“ jevit poměrně jednotně, ve skutečnosti je situace zcela jiná. Vnitřních rozporů, ať už těch, vzniklých z teologických důvodů, či kvůli odlišnému původu, existuje mezi nizozemskými muslimy celá řada a příslušníci těchto menšin jsou tedy mnohem více jednotní ve své nízké účasti na politické soutěži (ať už aktivní či pasivní) než ve smyslu jednotité politické obce. Dalším faktem, snižujícím šance případné potenciální muslimské strany, je také to, že mnoho alochtonních obyvatel nemá či dokonce ani nechce mít nizozemské státní občanství, což je postoj, který jde ruku v ruce s neúčastí na politickém dění a ke kterému se ještě podrobněji vyjádřím dále.

3.4.1 Kategorizace imigrantské reprezentace

Přestože se politická participace imigrantů či muslimů neprojevuje početnou přímou reprezentací v parlamentu, muslimské organizace s určitým přesahem do politiky v Nizozemsku docela určitě existují – přinejmenším ty, které fungují jako prostředníci mezi nizozemskou státní správou a alochtonními muslimskými menšinami. „Boj o vliv“ však v případě muslimských organizací neprobíhá v rámci oficiální demokratické soutěže, ale spíše ve dvou odlišných rovinách – zaprvé mezi muslimy samotnými, kde jednotlivé organizace soupeří o podporu, a za druhé ve vztahu ke státním autoritám, kde některé organizace usilují o uznání ze strany nizozemského státu. Velká část muslimských organizací však funguje téměř či zcela nezávisle na státní správě a své prostředky získává výhradně ze soukromých zdrojů a ze zahraničí.

Obecně lze reprezentaci imigrantů v Nizozemsku rozdělit na tři skupiny. První z nich jsou organizace, které mají ze všech tří největší přesah do politické roviny – sdružení, jež povětšinou vznikla na počátku sedmdesátých let dvacátého století za účelem reprezentace imigrantských pracovníků a hájení jejich práv. Nejvýznamnější organizací tohoto typu byly a jsou „Národní poradní orgán“, (LAO), později přejmenovaný na „Národní radu menšin“ (LOM), jež zahrnuje zástupce každé z osmi národnostních minorit, jejíž populace dosahuje v Nizozemsku významnějších hodnot, a jež slouží jako oficiální poradní a kontaktní orgán pro státní správu (Burjanová 2007: 90). Další takovou organizací byla například „Komise Marokánských pracovníků v Nizozemsku“ (*Komitee Marokkaanse Arbeiders in Nederland* – KMAN), která zastupovala marocké pracovníky a v osmdesátých letech dosáhla poměrně velkého vlivu. KMAN se sice snažila dosáhnout některých změn na politické úrovni, například zavedení větších práv pro zahraniční pracovníky, a příležitostně spolupracovala s různými mezinárodními socialistickými uskupeními, spíše než o politickou stranu se však jednalo o svého druhu odborové hnutí, neboť nikdy nekandidovala ve volbách a její ambice nepřesáhly oblast pracovního práva. Posledním významnějším uskupením z této kategorie je „Islám a občanství“ (*Islam en Burgerschap*), založená v roce 1996, která hraje roli prostředníka mezi vládou a muslimskými komunitami. *Islam en Burgerschap* je příjemcem vládních peněz a stará se především o zprostředkování

dialogu mezi muslimskými komunitami a lokálním zastupitelstvem (Klausen 2005: 40-41).

Druhou kategorií uskupení s částečně politickými cíly, usilující o vliv mezi alochtonním nizozemským obyvatelstvem, jsou tzv. „amicales“. Jedná se o organizace, zřizované zeměmi původu imigrantů s cílem kontrolovat emigrantskou „diasporu“. Amicales byly vždy přímo řízené domovskou zemí a podléhaly tamější vládě či panovníkovi (v případě Maroka králům z vládnoucí alawitské dynastie). Posláním těchto organizací byla, kromě monitorování činnosti levicových opozičních emigrantů, snaha o udržení vazby emigrantů na jejich domovskou zemi, tedy také o zabránění přílišné integraci, jež by přesunula těžiště loajality k nové domovině „gast-arbeiterů“ (Cherribi 2010: 73). Vliv amicales na alochtonní obyvatele Nizozemska je jednoznačně anti-integrační a lze v něm oprávněně spatřovat jeden ze zdrojů motivace přistěhovaleckých menšin pro neúčast na integračních procesech, včetně nízké míry aktivního i pasivního zapojení do demokratického politického systému.

Třetím typem kvazi-politických organizací usilujících o přízeň alochtonních obyvatel na půdě Nizozemska jsou náboženské společnosti, jež zakládají mešity, a imámové v nich působící. Spíše než o masové organizace se však jedná o oddělené buňky, z nichž povaha každé do velké míry závisí na charakteru imáma. Pokud o amicales platí, že se zpravidla snaží nabourávat trend integrace a posilovat vliv země původu na imigranty, o náboženských společnostech lze v zásadě říci to samé, přestože se v tomto okruhu objevují i výjimky v podobě umírněných či relativně pro-západních imámů. Mnoho imámů nicméně i v současné době pobývá v Nizozemsku nelegálně, což v nich pochopitelně vyvolává reakce jako strach a nedůvěru vůči systému, ve kterém žijí. Tato nedůvěra vůči západní společnosti je pak přirozeně přenášena i na muslimy, kteří se účastní kázání těchto imámů (Cherribi 2010: 26).

Většina imámů je finančně a existenčně závislá na náboženské společnosti či sdružení, jimž se zodpovídají a jež jim vyplácí mzdu, kromě toho však bývají imámové často vysíláni i přímo domovskými zeměmi imigrantů jako nástroj, jak kontrolovat „diasporu“. V takovém případě tedy sehrávají v integračním procesu stejnou – negativní – roli jako amicales. Tito imámové vedou své svěřence záměrně k separaci od většinové společnosti, k izolaci, která přispívá ke snazší kontrolovatelnosti domovskou zemí.

Kromě toho v Nizozemsku působí i poměrně velké množství imámů ze zemí jako Egypt či Saudská Arábie. Evropský demokratický kontext, který podporuje diverzifikaci náboženských nauk a svobodu v hledání interpretací, sice funguje ve spojení s křesťanstvím, v šedesátých letech, kdy přišla první vlna imigrantů ze zemí jako Maroko a Turecko však v Nizozemsku chyběly náboženské autority pro nově přichozí muslimy. První generace imigrantů z islámských zemí tak pocítovala nedostatek náboženských autorit a tento prostor pak do značné míry zaplnily konzervativní proudy jako „wahhábismus“ ze Saudské Arábie (Al-Azmeh, Fokas (eds.) 2007: 63; Roy 2004: 106).

Mezi lety 1975 a 1986, kdy se značně zjednodušily podmínky pro dosažení volebního práva v lokálních volbách a velká část alochtonních obyvatel získala možnost volit (Cherribi 2010: 107), probíhal v Nizozemsku velký boj o to, kdo bude imigranty reprezentovat a vést. Těmi, kdo se do tohoto souboje zapojili, byly v první řadě právě tři typy výše zmíněných organizací. Amicales vždy působily spíše „pod povrchem“, jako prodloužená ruka domovských zemí, která však neměla v Nizozemsku politicky legitimní cíle. Oproti tomu levicová sdružení, bojující za práva alochtonních dělníků, vedená organizacemi jako KMAN a LAO, získala postupně podstatně větší vliv i oficiální uznání a vrcholu dosáhla patrně v osmdesátých letech, poté však jejich autorita začala upadat. KMAN prošla v roce 1996 vnitřním rozkolem, po kterém se rozpadla a její představitelé povětšinou získali funkce ve státní správě či v médiích, odkud se mnohdy dále pokoušeli působit jako neoficiální reprezentace imigrantských komunit či jako zprostředkovatelé mezi těmito komunitami a nizozemským státem. Od roku 1996 se nicméně těžiště imigrantské reprezentace přesouvá na imámy, kteří se spolu se zvýšeným vlivem dočkali i zvýšeného zájmu médií. Zatímco do poloviny devadesátých let zůstali očím médií imámové téměř bez výjimky skryti, od této doby se nizozemská média začala podstatně častěji zajímat o jejich názory a postoje, které imámové přenášeli na své duchovní svěřence.

Jak již bylo řečeno, v roce 1986 dostali imigranti v řadě evropských zemí – Nizozemsko nevyjímaje – volební právo v obecních volbách. Zatímco do té doby nebyly přistěhovalecké komunity pro hlavní proud politických stran příliš „zajímavé“, neboť se v nich neskrýval téměř žádný potenciál voličské podpory, od druhé poloviny osmdesátých let se tato situace mění a alochtonní obyvatelstvo se stává předmětem

pozornosti agitace velké většiny nizozemských politických stran (Cherribi 2010: 107). Političtí představitelé si byli vědomi toho, že na novou voličskou skupinu je třeba zapůsobit, a muslimové se tak stali cílem volební propagace. Ministerský předseda Ruud Lubbers, ale i mnozí další vrcholní politici, navštěvovali v rámci předvolebních kampaní mešity a vysvětlovali prospěšnost toho, když se muslimové lokálních voleb budou účastnit. Tato změna se však nesečkala s pochopením v domovských zemích imigrantů – marocký král Hasan II. například výslovně nedoporučil účast ve volbách z důvodu nemožnosti „dělit loajalitu ve dvě“ a tento pokyn byl důsledně šířen imámy v rámci kázání v mešitách. Integrace muslimů do nizozemské společnosti dlouhodobě naráží na tyto tlaky a je možné říci, že velká část autorit z řad alochtonních obyvatel se k integraci staví skepticky až odmítavě.

Nelze tvrdit, že překážkou pro integraci je islám samotný – motivace pro neúčast na nizozemském demokratickém systému pro imigranty ve velké většině případů vyplývá spíše z pocitu sounáležitosti s jejich domovskou zemí. Apel na loajalitu však obvykle zaznívá z mešit, jež jsou kanálem, spojujícím imigrantské komunity s jejich zemí původu, ale také imigrantské skupiny mezi sebou navzájem. Hlas imámů, přestože v tomto případě de facto ve službách politických cílů zemí jako Maroko či Turecko, je však hlasem islámu a muslimská identita je tak často nejsnazší představenou „náhradou“ za výhody integrace do západní společnosti. Ať už jsou tedy cíle strůjců anti-integračních tlaků jakékoliv, přispívají jednoznačně k posilování muslimské identity stavěné v protikladu či paralelně k identitě západní, v tomto případě nizozemské.

3.4.2 Zastoupení imigrantů v politických stranách

Politická aktivita alochtonních obyvatel Nizozemska v rámci oficiálních demokratických struktur sice ve srovnání s většinovou společností nedosáhla příliš významných hodnot, nicméně případy muslimů, aktivně působících v zavedených politických stranách, jsou od devadesátých let poměrně četné. To je možné vysvětlit mimo jiné také tím, že tyto strany měly zájem prezentovat se jako otevřené vůči alochtonním menšinám a jejich požadavkům. V roce 1994 se do nizozemské dolní

komory parlamentu poprvé dostali představitelé imigrantské populace, a to hned tři: jeden v řadách PvdA, jeden ve VVD a jeden v GL (Cherribi 2010: 77). V roce 2007 si pak PvdA připsala další prvenství, když funkci „státního tajemníka pro sociální věci a zaměstnanost“ (*staatssecretaris van Sociale Zaken en Werkgelegenheit*) obsadil Ahmed Aboutaleb, imigrant první generace, narozený v Maroku, a praktikující muslim. Aboutaleb měl zároveň v době svého působení na ministerstvu sociálních věcí – a dodnes má – dvojí občanství, což rozpoutalo debaty o loajalitě k Nizozemsku, vyžadované po vysokých státních úřednících. Aboutalebova slibná politická kariéra nicméně pokračovala i přes tyto polemiky a v říjnu 2008 se stal starostou Rotterdamu, což je ve spojitosti s jeho vyznáním i rodinnou historií na nizozemské poměry událost velice atypická (Scheffer 2011: 117).

Od poloviny devadesátých let do současnosti měly všechny významné mainstreamové politické strany mezi svými poslanci muslima, včetně křesťanské CDA, což svědčí o tom, že se tyto strany snaží oslovit také muslimské voliče. Křesťanství je sice hodnota, se kterou pracuje nemalá část nizozemských politických stran (především CDA, CU, SGP či PVV), s výjimkou anti-imigrantských stran jej však žádná z nich nestaví do protikladu vůči islámu – křesťanství je spíše chápáno jako synonymum pro zdůraznění tradičních hodnot a konzervativních společenských postojů, které s hodnotami islámu leckdy korelují. Alochtonní obyvatelé zároveň zpravidla neshledávají zásadním tradiční evropské rozdělení na pravici a levici, protože jejich priority se podle této osy nedělí. To ztěžuje identifikaci s existujícími politickými stranami a způsobuje, že imigranti v politických stranách se často zcela ideologicky neshodují s tím kterým politickým programem, ale vstupují do strany, která je jim z nějakého partikulárního důvodu blízká (Klausen 2005: 25).

Přestože se příslušníci alochtonního obyvatelstva v nizozemském parlamentu a v komunální politice objevují – byť zatím rozhodně netvoří proporcionalně odpovídající část těchto politických struktur –, je na místě otázka, zda se skutečně jedná o autentickou politickou reprezentaci imigrantských komunit. Je pochopitelné, že v situaci, kdy stále více alochtonních obyvatel získává volební právo, chtějí si politické strany mezi těmito obyvateli vybudovat silné pozice a nominace reprezentantů z jejich řad může značně vylepšit „image“ těchto stran. Silná poptávka po politicích z řad imigrantů, především ve stranách jako PvdA či GL, je ostatně známou věcí (Burjanová

2007: 103). I přes tento trend však panují pochybnosti o tom, zda jsou tito politici skutečnou reprezentací nizozemské alochtonní populace, či zda se jedná jen o „alibistickou“ reprezentaci, která by poskytovala potvrzení dominantnímu mocenskému diskursu, jehož postoj vůči imigrantům by se tím však nijak výrazně nezměnil. Ve prospěch takového názoru hovoří stávající silná pozice imámů jako „protipólu“ politických stran a také přetrvávající nízká volební účast nizozemského alochtonního obyvatelstva (Burjanová 2007: 96).

3.4.3 Dyab Abou Jahjah

Kromě muslimů v řadách zavedených parlamentních stran se v Nizozemsku objevilo ještě několik dalších politicky činných osobností muslimského vyznání. Výjimku hned v několika ohledech představuje belgický aktivista Dyab Abou Jahjah a organizace *Arab European League* (AEL), v jejímž čele stojí. Abou Jahjah, původem z Libanonu, žijící však od počátku devadesátých let v Belgii, je patrně nejvýraznějším evropským představitelem politického islámu, či – jinak řečeno – islámu ve službách politických cílů. Jahjah staví do protikladu vůči belgickému a nizozemskému proudu anti-imigrantkých sentimentů vlastní podobu arabského „nacionalismu“, který halí do „hávu“ islámu. Ten je v jeho pojetí především politickou ideologií, pojátkem, které má vybudit podporu ve skupině, na kterou cílí (Cherribi 2010: 179). Naléhavost a asertivita, se kterou Abou Jahjah své názory prosazuje, vedly k poměrně častému srovnávání s Malcolmem X – americkým aktivistou, bojujícím za práva afro-američanů –, což je ostatně odkaz, který i sám Jahjah rád připomíná. Dalším vcelku častým přívískem pro Jahjaha je však i „belgický arabský Pim“, zejména pro jeho zálibu ve vzbuzení kontroverzí a odmítání „politicky korektního“ diskurzu. Mezi požadavky, jež tento politický aktivista pravidelně vznáší, je například snaha o zavedení arabštiny jako oficiálního menšinového jazyku EU, uznání některých významných muslimských dnů jako oficiálních státních svátků, ale především apel na změnu mentality muslimů, žijících v Evropě. Ti by měli podle Abou Jahjaha sami na sebe pohlížet nikoliv jako na „dočasné pracovní migranty“, ale jako na sebevědomé občany, kteří jsou si vědomi svých práv.

Platformou, ve které Dyab Abou Jahjah působí, je již zmiňovaná Evropská liga Arabů, AEL. Tato organizace byla založena v roce 2000 v Belgii, počátkem roku 2003 pak vznikla její odnož i v Nizozemsku. Přestože AEL v minulosti kandidovala v belgických volbách (bez zisku parlamentních křesel), nejedná se o politickou stranu v pravém slova smyslu, ale spíše o hnutí, usilující o jednotu muslimů žijících v Evropě, a o artikulaci jejich hlasu a požadavků. Cílem AEL není uspět ve volbách, ale zůstat lidovým hnutím – šířit a propagovat Jahjahovy názory především mezi muslimskou mládeží žijící v západoevropských zemích, zejména v Belgii a Nizozemsku (Cherribi 2010: 161). Lze tu tedy opět vidět trend neúčasti na oficiálních demokratických strukturách a místo toho snahu o získání dostatečného vlivu mimo tyto struktury, ať už z důvodu nedůvěry vůči establishmentu, či z důvodů jiných.

Jedním z ohledů, v němž je Dyab Abou Jahjah oproti ostatním neoficiálním reprezentantům alochtonního obyvatelstva v Nizozemsku výjimečný, je to, že jeho autorita není spjatá s náboženskou funkcí, zavedenou politickou stranou ani není „prodlouženou rukou“ režimu v některé z domovských zemí imigrantů. Snad také právě proto přitahuje tolik mediální pozornosti – počátkem roku 2003, kdy začínala své působení nizozemská odnož AEL, byla přítomnost Abou Jahjaha v nizozemských médiích takřka nepřehlédnutelná (Cherribi 2010: 159). Zároveň je také tento politický aktivista jedním z mála muslimských představitelů, jenž podporuje intenzivnější a aktivnější zapojení imigrantů do většinové společnosti. Faktem zůstává, že největší díl reprezentace spočívá v dnešní době na bedrech imámů a islám tak hraje v utváření identity alochtonních menšin v Nizozemsku stále důležitější roli. Zatímco v případě evropských států se v posledních staletích definitivně prosadilo vedení sekulární, v případě muslimských imigrantů postupně sekulární kvazi-politická reprezentace v podobě organizací jako KMAN ztratila na významu a naopak významně posílil vliv imámů coby politických reprezentantů. Ti však nejsou zapojeni do západní občanské společnosti, což se ukazuje jako velký problém, protože se tím prohlubuje segregace alochtonních komunit od většinové společnosti.

3.4.4 Příčinné mechanismy v politické reprezentaci imigrantů

Jak se na politické reprezentaci imigrantů projeví tři nezávislé proměnné, které jsem si nastavil v úvodních kapitolách této práce? První z nich – „nárůst míry imigrace (zejména z islámských zemí)“ – vedla k postupnému vzniku tří typů reprezentací alochtonních obyvatel. S tím, jak rostl počet imigrantů, žijících v Nizozemsku, a jak se prodlužovala délka jejich pobytu, začala se utvářet mocenská struktura, jež by tyto imigrantské skupiny reprezentovala, ať už směrem navenek – vůči nizozemské společnosti a státu – či směrem dovnitř, ve smyslu sdružování a působení uvnitř těchto komunit. Jako jednu ze závislých proměnných jsem si stanovil „vznik nových anti-imigrantských politických stran“ a bylo by odůvodněné očekávat také vznik jejich protipólu, tedy politických stran, reprezentujících imigranty, k tomu však ve větší míře nedošlo. Důvodů je celá řada, mezi těmi nejvýznamnějšími je možné zmínit například tlaky ze strany amicales a imámů na neúčast alochtonních obyvatel v politické soutěži (pasivní i aktivní) a nabádání k odmítání integrace obecně, s čímž souvisí také to, že kvůli častému komplikovanému legálnímu statusu imigrantů by mnoho z nich případnou „přistěhovaleckou“ politickou stranu ani volit nemohlo.

Druhá nezávislá proměnná – „sociální tenze mezi alochtonními a autochtonními obyvateli“ – nepřímo vedla k ústupu od modelu multikulturalismu a k vyostření mediálního obrazu střetávání alochtonní a autochtonní společnosti. Tento trend posílil „defenzivní“ postoj imigrantské reprezentace a zvýšil důraz na islám coby hodnotu, která vytváří pojítka a obranu proti „nepřátelské“ většinové společnosti. Výsledkem byl úpadek vlivu organizací typu KMAN a vzestup důležitosti islámu a imámů coby jeho představitelů. Pokud dnes hovoříme o islámu jako „pojítka“ identity alochtonních komunit, je třeba si uvědomit, že jedním z důvodů, proč je tento důraz na jednotu tak důležitý, je právě sociální tenze, jež potřebu kolektivní „obranné“ identity posílila.

Třetí nezávislá proměnná – „vnější události, ovlivňující obraz islámu v neislámských zemích“ – vedla v souvislosti s politickou reprezentací alochtonních komunit především ke zvýšené mediální pozornosti, věnované této reprezentaci. Po jedenáctém září 2001 se citelně zvýšila snaha nizozemských médií proniknout do relativně uzavřených alochtonních komunit a odhalit hodnoty, jež tyto komunity – a

jejich reprezentanti – zastávají. Veřejně činní imámové a političtí aktivisté, jakým je Dyab Abou Jahjah, se dostali do hledáčku mediálních „reflektorů“ a reprezentanti imigrantů se stali součástí mediální scény. Důsledky tohoto posunu byly různé a v části případů vedly k prohloubení sociální tenze a stigmatizování islámu jako nekompatibilního se západními hodnotami, neboť medializace přitáhla pozornost také ke kontroverzním postojům některých extrémně konzervativních imámů. Tomuto fenoménu se budu podrobněji věnovat v následující kapitole.

4. Mediální scéna

V předešlých kapitolách jsem se věnoval vývoji tématu imigrace a integrace na politické scéně, celkový obraz by však nebyl úplný bez zahrnutí další klíčové „arény“, ve které je fenomén imigrace a integrace interpretován – arény mediální. Politické strany sice s jednotlivými tématy pracují, do značné míry však zároveň reagují na podněty, vzešlé z voličské základny – v demokratickém systému tomu ani nemůže být jinak. Názory občanů, voličů, však nejsou něčím pevně daným – lidé si svou představu o okolní společnosti a o tom, jaká rozhodnutí by měla jejich politická reprezentace přijímat, formují prostřednictvím své vlastní každodenní zkušenosti a také prostřednictvím médií, jež každodenní zkušenost interpretují. Čím kontroverznější je určité téma, tím zajímavějším se zpravidla pro mediální sféru stává, což hraje v případě imigrace a integrace zásadní roli.

Určit, jak přesně fungují vazby mezi světem politiky, médií a občanů-voličů, je úkol, o který se pokoušela již řada renomovaných autorů. Rens Vliegthart ve své práci „Framing immigration and integration“ například dochází k závěru, že v západním typu demokracií jsou to převážně média, která nastolují témata jak pro politickou arénu, tak pro veřejnou diskusi (Vliegthart 2007: 136). Jiné interpretace této problematiky ukazují, že jsou to voliči, kteří přinášejí témata, na která pak reagují politické strany („bottom-up“ přístup) či že jsou to naopak politické strany, jež do veřejné debaty přinášejí témata, která jsou následně interpretována médii a přijímána veřejností („top-down“ přístup). Nejčastější je pojetí, které do určité míry kombinuje všechny tři předešlé modely, nicméně nějakou formu vlivu médií na politiku či naopak politiky na média popisuje bezpočet vědeckých prací a studií (Walgrave & Van Aelst 2006: 89).

Je třeba si uvědomit, že svět médií funguje podle odlišné logiky než svět politiky. Prostředí kolem nás a společnost, ve které se pohybujeme, jsou příliš složité a komplexní na to, aby je média mohla obsáhnout v celé jejich šíři, uveřejňování informací tedy nezbytně předchází rozhodování o tom, na které události média svou pozornost zaměří a které nechají stranou. Tento proces se řídí svými zákonitostmi, jimž se na těchto stránkách nemohu příliš detailně věnovat, nicméně mezi zásadními vlivy posilujícími šanci události na uveřejnění jsou například stupeň konfliktnosti a možnosti

dramatizace, prestiž a význačnost aktérů a míra „novosti“ či neobvyklosti příslušné události nebo míra, do jaké událost zapadá do „ideologického pohledu na svět“ toho kterého média (Roggeband & Vliegthart 2007: 527). V souvislosti s reflektováním politiky, politických aktérů a jejich postojů je pak možné zmínit ještě faktory jako stranická důležitost aktérů – jejich postavení uvnitř stranické hierarchie, ale nejen v ní – , prominence aktérů mimo politiku atd. Při reflektování politiky se média chovají do značné míry podle stejných vzorců a motivů jako při reflektování čehokoliv jiného, což ve značné míře přispívá k medializaci politiky, k důrazu na efekt a nikoliv na podstatu či obsah (Van Aelst [et al.] 2008: 205-206).

Poukázáním na vlivy, jež mají dopad na formování mediálního obrazu společnosti, jsem chtěl poodhalit logiku, podle které nizozemská média fungují, netvrdím však, že jsou tato média snadno ovlivnitelná vnějšími zájmovými skupinami – právě naopak. Důležitá nizozemská média jsou v převážné většině nezávislá na politických stranách či jiných organizovaných skupinách s politickými cíly a mediální kultura je v Nizozemsku na velmi vysoké úrovni (Boomgaarden & Vliegthart 2007: 407). Od přelomového období depolarizace v šedesátých a sedmdesátých letech je charakteristickým rysem nizozemských médií vysoká míra autonomie a pluriformity obsahu. Přestože by tedy v tom, jakým způsobem většina médií informuje o problematice imigrace a integrace, nebylo správné hledat politické „zadání“ vnějších skupin, je třeba mít na zřeteli, že objektivita a vyváženost nemusí být vždy primárním cílem, který média sledují. Většina médií se v tržním konkurenčním prostředí chová tak, aby maximalizovala zisk, a i když vyváženost a objektivita hrají velmi důležitou roli při formování dlouhodobé reputace a prestiže (jež jsou u některých médií důležitější než u jiných, v závislosti na jejich cílové skupině), schopnost přitáhnout pozornost kontroverzními tématy a vyhroceným stylem informování o těchto tématech je bezesporu rovněž charakteristickým rysem současných médií v západní společnosti.

V souvislosti s imigrací a integrací je fenomén „kontroverzních zpráv“ v Nizozemsku jedním z nejdůležitějších prvků, jež formují obraz této tematiky ve veřejném prostoru. Tento přístup nezanedbatelným způsobem zhoršuje obraz muslimů a imigrantů obecně v očích většinové společnosti. To potvrzují i závěry některých oficiálních analýz, jež se touto problematikou v nedávné minulosti zabývaly: Helsinská zpráva z roku 2005 například hovoří o zhoršujícím se obrazu islámu

v západoevropských médiích – nizozemská média nevyjímaje – a o častých asociacích muslimů s negativními hodnotami jako „nebezpečí“, „cizí prvek“ či „pátá kolona“. Média mají také podle této zprávy obvykle tendenci stavět islám do pozice „oni“ v protikladu k většinovému „my“.¹⁷ Důsledkem je pak mimo jiné také to, že imigranti samotní pocítují postup médií jako zaujatý a nespravedlivý. Podle průzkumu, který například v roce 2004 mezi muslimy prováděla Jytte Klausen, figuroval „negativní přístup ze strany médií“ (negative press treatment) na prvním místě mezi problémy, jež muslimy v Nizozemsku trápí (Klausen 2005: 58). Na následujících stranách bych se chtěl podívat na způsob, jakým média s tématem imigrace a islámu pracují, a také zpětně na to, jak tento přístup ovlivňuje dění na politické scéně.

4.1 Reflexe společenské diskuse?

Jak již bylo řečeno, téma imigrace, integrace a islámu je pro svět médií v Nizozemsku velice atraktivní a od devadesátých let se na titulních stránkách nizozemského tisku a v hlavním vysílacím čase předních televizních a rozhlasových kanálů objevovalo s vysokou intenzitou a frekvencí (Cherribi 2010: 148). Další impulz, který přispěl k medializaci tohoto tématu, pak přišel s jedenáctým zářím 2001 a útoky na World Trade Center, po kterých se důraz ještě více přesunul z oblasti imigrace obecně na fenomén islámu, byť v mediální sféře oba tyto pojmy měly již nějakou dobu velice podobnou významovou funkci.

Je třeba říci, že problematika imigrace v Nizozemsku docela určitě není pouze „mediálním konstruktem“. Posílení akcentu na toto téma proběhlo zároveň i ve sféře politiky, a to nejen té nizozemské, což dokazuje například výstup ze summitu Evropské rady v Seville 2002, kde se evropští leadeři shodli na tom, že imigrace se stala velmi závažným tématem a není možné ji nadále řešit pouze na národní úrovni¹⁸ (Cherribi 2010: 37). Téma bylo také živé v nizozemské společnosti, a to i bez přispění médií,

---

¹⁷ Viz

<http://www.art1.nl/nprd/factsheets/Intolerance%20against%20muslims%20in%20the%20EU%2003-2005.pdf>, s. 106, staženo 12. 5. 2012.

¹⁸ <http://www.euractiv.com/future-eu/immigration-tops-agenda-eu-seville-summit/article-115268>, staženo 12. 5. 2012.

neboť početné muslimské komunity narušily zavedené způsoby zacházení s náboženstvím ve veřejném prostoru (Cherribi 2010: 57). Mluvíme-li tedy o zhoršeném mediálním obrazu imigrantů a muslimů, nelze hledat prvotní příčiny jen v médiích samotných, ale je třeba se podívat také na skutečnou situaci v nizozemské společnosti. Je nicméně pravdou, že způsob, jakým média s tímto tématem zacházela a zachází – způsob, který vychází z podstaty fungování svobodných a tržních médií v demokratickém státním zřízení – ke zhoršení obrazu imigrantů a muslimů nepochybně přispěl, a to bez ohledu na skutečný stav věci.

Protože cílem médií jakožto subjektů soupeřících ve volné tržní soutěži je uspět v konkurenci ostatních médií, soustředí se na udržení či rozšíření skupiny konzumentů jejich produktu. „Produktem“ je v tomto případě myšleno také zpravodajství, které poskytují, a jedním ze způsobů, jak zaujmout cílovou skupinu, je říkat to, co tato cílová skupina chce slyšet – vycházet vstříc předsudkům čtenářů, posluchačů a diváků. V čím dravějším konkurenčním prostředí se média pohybují, tím agresivnější musí být nutně zápal, se kterým je třeba tyto předsudky živit, aby si udržela svou pozici na neustále se vyvíjejícím mediálním trhu (Mullainathan & Shleifer 2005: 1049). Zpravodajství je v médiích za všech okolností pod tlakem rozličných vnějších i vnitřních vlivů, které tento „produkt“ vychylují od ideálního směřování k hledání objektivních pravd, ovšem nátlak ze strany konzumentů zpráv patří k tlakům vůbec nejsilnějším a nejhůře překonatelným. To platí zejména v dnešní době, kdy proces zpravodajství díky technologickému pokroku stále více probíhá podle schématu „konzumenti zpráv určují, co chtějí slyšet“, spíše než „média určují témata, o nichž se konzumenti dozvědí“ (Bennett & Iyengar 2008: 709, Chaffee & Metzger 2001: 375).

Podle mnohých autorů jsme v současnosti svědky komunikační revoluce podobného rozsahu, jako byla ta, která umožnila díky rozšíření vysílacích kapacit v rozmezí od šedesátých do devadesátých let zpřístupnit mainstreamové mediální kanály téměř celé populaci (Bennett & Iyengar 2008: 716). Zatímco v období od šedesátých let však vedoucí mediální skupiny získaly přístup k pozornosti většiny obyvatelstva, v současné době probíhá naopak proces roztržštění vlivu hlavních mediálních hráčů a obrovský nárůst drobných zpravodajských kanálů nejrůznější povahy, především prostřednictvím internetu a satelitní televize. Konzumenti

zpravodajství si tak mohou snadněji najít zdroje, které nejlépe odpovídají jejich vidění světa, tedy i jejich předsudkům a tendenčním názorům.

Sklon konzumentů mediálních produktů vybírat si sobě názorově blízké zdroje informací – a tedy i zdroje, které opakují jejich předsudky – je však možné sledovat nejen u většinové nizozemské společnosti, ale také u alochtonní populace. Muslimská obec v Nizozemsku měla od plošného rozšíření satelitních televizí vždy blíže ke stanicím, které vysílaly v jejich jazyce a často byly úzce spjaty se zemí jejich původu, takže imigranti zůstávali i prostřednictvím televize pod vlivem názorů, jež nevycházely ze západní společnosti (Cherribi 2010: 108). Tyto preference je pochopitelně možné vysvětlit také jazykovou bariérou, jež imigranty dělila od nizozemských médií, nicméně „názorová blízkost“ s kanály, vysílajícími ze zemí původu, hrála jistě také nezanedbatelnou roli. V polovině osmdesátých let se nizozemská vláda pokusila těmto stanicím konkurovat založením muslimského televizního kanálu RTV, který vysílal v holandštině, arabštině a turečtině a dával prostor také muslimským pohledům na společnost a jejich náboženským vůdcům. Kvůli svému programu se stala tato televizní síť předmětem mnoha kontroverzí, například když vysílala také extrémní názory některých konzervativních imámů, z pohledu mediální logiky však tento tah dává smysl – RTV byla nucena konkurovat ostatním muslimským kanálům, což ji přimělo sáhnout i k vysílání kontroverzních (pro většinovou nizozemskou společnost) témat a názorů. Podle stejné logiky pak operují „většinová“ nizozemská média, která v uplynulých desetiletích přispívala k vytvoření negativního obrazu imigrace a vyobrazení islámu jako cizího, nebezpečného prvku v nizozemské společnosti.

Média v souvislosti s imigrací a integrací reflektují téma, které je pro společnost důležité a atraktivní a způsob, jakým o něm informují, vychází z logiky mediálního světa. Zejména fenomén islámu je pro mediální svět přitažlivý svou odlišností, mírou kontroverze v souvislosti s ultra-konzervativními muslimskými představiteli a také mírou možného zobecnění, takže zpravidla funguje jako zastřešující či zástupný symbol pro tematiku imigrace a integrace obecně. Pozitivním důsledkem této výrazné atraktivity tématu pro mediální svět je vyšší míra společenského zájmu o ty muslimské aktéry, kteří jsou svým konzervatismem a fundamentalismem nebezpečím pro nizozemskou společnost, a také oživení debaty o imigraci a integraci, díky které je

možné oslabit tradiční fasádu uhýbání a nezájmu, maskovaných jako tolerance. Výrazným negativem je však nebezpečná stigmatizace celé alochtonní populace, žijící v Nizozemsku – zhoršování obrazu celé jedné části společnosti. Tento proces pochopitelně vede k rozdmýchávání společenských tenzí a je živnou půdou pro růst populistických anti-imigrantských stran. Tradiční obranou proti zaujatému a příliš senzacechtivému přístupu k citlivým a zneužitelným tématům, jakým imigrace a integrace nepochybně je, byla vždy politická korektnost, jež má v Nizozemsku dlouhou a bohatou tradici, s příchodem „nového realismu“ však byla do velké míry problematizována a pohled na tuto koncepci se podstatně změnil.

4.2 Politická korektnost v médiích

Politická korektnost bývá chápána jako pojistka proti zneužití citlivých témat pro populistické cíle ve veřejné diskusi a v politické aréně. V souvislosti s imigrací, integrací a islámem byla politická korektnost až do poloviny devadesátých let v podstatě nezpochybnitelnou hodnotou a nedílnou součástí politicky korektní doktríny multikulturalismu. Nový realismus nicméně chápal politickou korektnost do značné míry jako příčinu neuspokojivého stavu imigrační politiky a osobnosti jako Frits Bolkestein šly ve své misi za otevření diskuse o tématech, týkajících se imigrace a integrace, výslovně proti „příkrovu“ politické korektnosti.

Funkce politické korektnosti v médiích by se dala do jisté míry připodobnit k jisté formě auto-cenzury, společenskému konsenzu o tom, *o čem a jak* je či není přijatelné referovat. V tomto smyslu dokázala politická korektnost v souvislosti s imigrací a integrací dlouhou dobu velkou část médií odradit od hledání senzací a kontroverzí v tomto tématu (hrozba vyloučení z množiny obecně přijímaných korektních médií se jevila jako příliš velké riziko ve srovnání s potenciálním „ziskem“), nicméně s výrazným posunem toho, co je ještě přípustné říkat, který proběhl souběžně s nástupem nového realismu, se zvýšené medializaci ani tato oblast nevyhnula. Zatímco do začátku devadesátých let politická korektnost držela v seriózních médiích téma imigrace a integrace takřkajíc „pod pokličkou“, v uplynulých dvou desetiletích se v médiích stále častěji objevovaly příspěvky polemizující nejen s převládajícím

integračním modelem, ale také se samotnou povahou alochtonní kultury, zvyků a tradic a s tím, zda je tato kultura kompatibilní s hodnotami nizozemskými. Stejně jako model multikulturalismu ztratil svou důvěryhodnost a stal se do značné míry synonymem pro nezdařený společenský experiment, také politická korektnost ztratila svou výhradně pozitivní hodnotu a v dnešní době je označení „politicky korektní“ velmi často spíše pejorativní. Naopak formulace „politicky nekorektní“ s sebou nese konotaci otevřené debaty, což je patrné například z toho, že si tuto formulaci do svého názvu zvolily nejrůznější publicistické pořady a rubriky, například talk show, vysílaná v druhé polovině devadesátých let americkou stanicí ABC („Politically Incorrect“) či série konzervativních polemik, vydaných americkým nakladatelstvím Regnery Publishing („The Politically Incorrect Guide“).

V případě Nizozemska znamenal ústup od striktní podoby politické korektnosti v souvislosti s tématem imigrace, integrace a islámu především posunutí veřejné debaty do nové roviny, jež byla dříve považována za nepřipustnou. Zejména po roce 2000 a po klíčové publikaci „*Het multiculturele drama*“¹⁹ („Multikulturní drama“, překlad A.K.) amsterdamského akademika Paula Scheffera, v níž deklaroval, že je třeba zbavit se „kosmopolitní iluze“ a vzít mnohem vážněji nizozemský jazyk, kulturu a dějiny, se na nizozemské mediální scéně objevila celá řada kritických příspěvků, které by ještě o deset let dříve mohly být jen stěží otištěny na stránkách prestižních a respektovaných novin. Devátého února 2002 například vyšel v deníku De Volkskrant, jednom z nejčtenějších periodik v Nizozemsku, rozhovor s Pimem Fortuynem, ve kterém označil islám za zaostalou kulturu a řekl, že Nizozemsko je plné (Burjanová 2007: 69). Dvanáctého dubna 2003 vyšel na stránkách NRC Handelsblad, rovněž jednoho z nejrozšířenějších deníků, článek jménem „*Het is tijd for een liberale jihad*“²⁰ („Je čas na liberální džihád“, překlad A.K.), jehož autory byli Ayaan Hirsi Ali a Geert Wilders. Článek volal po omezení některých občanských svobod muslimských imigrantů v zájmu posílení bezpečnosti a zabránění rekrutování mladých muslimů fanatickými imámy pro „svatou válku“ a bývá často citován jako příklad veřejného vyjádření radikálních postojů vůči imigrantům v Nizozemsku (Cherribi 2010: 192).

---

¹⁹ <http://retro.nrc.nl/W2/Lab/Multicultureel/scheffer.html>, staženo 12. 5. 2012.

²⁰ http://vorige.nrc.nl/opinie/article1628776.ece/Het_is_tijd_voor_een_liberale_jihad, staženo 12. 5. 2012.

4.2.1 „Leuke Marokkaan“ a další opatření

V reakci na zhoršující se mediální obraz imigrantů se v roce 2002 nizozemská vláda rozhodla zakročit. Protože oficiální místa došla k názoru, že v soukromých médiích převažuje negativní obraz imigrantů, odhodlala se zasáhnout a financovat kampaň, jež by tento obraz vylepšila. Na podzim 2002, kdy frekvence negativních zpráv, týkajících se imigrace a islámu, dosahovaly nebývalých hodnot, najala státní správa firmu Attacom, která měla tento stav použitím cílené mediální kampaně změnit (Cherribi 2010: 57). Výsledkem byla celonárodní kampaň „Leuke Marokkaan“ („Milý Marokánec“), jejíž součástí byly plakáty, brožury a další reklamní materiály, vykreslující Marokánce v příznivém světle (v kampani se například objevily plakáty s heslem „*I love boerenkool but with a lamb!*“ – „Mám rád boerenkool (kapustu), ale s jehněčím!“ – překlad A.K.). Kampaň zobrazovala mladé, zdravé, přitažlivé Marokánce a měla být protikladem negativního obrazu, který převažoval v médiích, její přijetí však bylo velice chladné, a to jak veřejností, tak mediálními a odbornými kruhy. Jedním z hlavních důvodů nebyla ani tak kampaň samotná, jako spíše přesycenost tématem v médiích obecně – „marocká identita“ byla natolik mediálně propracovaná – byť do této doby především v negativním světle –, že další kampaň mohla „únavu“ tématem jen sotva změnit a obraz vylepšit.

Vládní kampaň „Leuke Marokkaan“ byla sice svou formou poměrně ojedinělá, nicméně rozhodně se nejedná o jediný nedávný pokus vlád v západní Evropě zabránit špatnému mediálnímu obrazu alochtonních menšin, který by následně vytvářel živnou půdu pro populistické anti-imigrantské strany. Snaha bojovat proti medializaci tématu vedla například v Belgii k přijetí stanov, jež zavazují žurnalisty, působící ve veřejných televizních kanálech, k tomu, aby poskytovali co nejméně mediálního prostoru populistickým anti-imigrantským názorům, jež zastává krajně pravicová politická strana *Vlaams Belang* (dříve *Vlaams Blok*), a aby byli vůči této straně obecně velmi kritičtí (Walgrave & De Swert 2004: 479). Ústup od politické korektnosti nicméně odkryl nová témata k diskusi a posunul hranici toho, které jsou „extrémní“ názory a které jsou ještě přijatelné. Zmiňoval jsem už, že média se snaží vycházet vstříc předsudkům svých čtenářů a ve chvíli, kdy tyto předsudky zastává významná politická strana, na jejíž podpoře například závisí přežití vládního kabinetu (jak tomu bylo u PVV a vlády Marka

Rutteho), jsou tyto tlaky ještě silnější. Parlamentní křesla sice nedělají extrémní názory o nic méně extrémními, dodávají jim však velkou dávku legitimacy, kterou média potřebují, aby jim mohla dávat prostor.

Legitimizace extrémních názorů, která je činí pro mediální arénu přijatelnější, však nemusí být způsobena jen prominentní politickou pozicí řečníka. Dalším faktorem, který zvyšuje šance takového názoru, že bude médiu přijat a prezentován, je to, pokud řečník sám pochází z alochtonní populace a nemůže tak být podezříván z rasismu či xenofobie. Asi nejlépe lze tento trend pozorovat na případu téměř nekritického obdivu, kterému se v médiích těšila Ayaan Hirsi Ali (Cherribi 2010: 193). Hirsi Ali – hlasitá kritička islámu, která však sama pochází z muslimského prostředí – v tomto ohledu pro média fungovala jako „kanál“, odvádějící a vyjadřující latentní nespokojenost ve společnosti. Obrovský mediální zájem o její osobu byl tedy způsoben do značné míry tím, že média reagovala na poptávku svých čtenářů a diváků po kritickém vymezení se vůči tématům jako imigrace a islám. Zatímco z úst někoho jiného by však slova o zaostalosti a agresivitě islámu mohla být označena za xenofobní, Hirsi Ali z ničeho takového nařčena být nemohla.

V souvislosti s debatou o prospěšnosti či škodlivosti politické korektnosti u tématu jako imigrace, integrace a islám je třeba klást si otázku, zda tato témata nějakou formu „ochrany“ vůbec potřebují a zda jim prospívá. Politická korektnost je nástrojem rozvinuté moderní společnosti, jak zabránit zneužití určitého tématu pro populistické účely a jak ochránit určitou skupinu před necitlivými projevy, které by je mohly urážet. Je však islám skutečně tak „zranitelný“, aby jej bylo třeba chránit politickou korektností? Islám není prakticky nikde na světě s výjimkou Turecka v pozici náboženství, které by si svou pozici muselo vydobýt v otevřené soutěži: v naprosté většině případů se jedná o dominantní konfesi, podporovanou státem. Islám proto není zvyklý být kritizován a podroben debatě (Scheffer 2011: 128). Pokusy o takovou debatu v západní společnosti jsou často označovány jako diskriminační či xenofobní a politická korektnost v tomto případě slouží jako „štit“ před otevřenou debatou, také proto, že imigrantské menšiny a představitelé islámu jsou často viděni jako někdo, kdo tuto ochranu potřebuje. Je tomu však skutečně tak? Je sice pravda, že náboženské přesvědčení a zvyky jsou něco, co nelze uchopit racionální debatou, ovšem to by ještě z této debaty nemělo vylučovat vše, co s daným náboženstvím souvisí, ale má přesah do

společenského dění či práv jednotlivce. Politická korektnost je tedy i dnes, kdy nový realismus posunul hranice přípustné debaty, stále často „nadužívána“ k ochraně něčeho, co tuto ochranu vůbec nepotřebuje.

Mohlo by se zdát, že ústup od politické korektnosti otevřel prostor pro nebezpečné rozšíření populismu na mediální a politické scéně. Jak ukazují Walgrave a De Swert, medializace extrémních názorů posiluje podporu politických stran, jež tyto názory zastávají. To však zpravidla funguje pouze v krátkodobém horizontu a „legitimizace“ názorů populistických stran v médiích je zároveň klíčová při úpadku těchto stran. Mediální pozornost dokáže extrémní názory postupně připravit o kontroverznost a oslabit tak jejich přitažlivost, což vede k poklesu podpory těch stran, pro které jsou tyto názory stěžejní (Mazzoleni, Steward, Horsfield (eds.) 2003: 217-237) Pokud se určité „politicky nekorektní“ téma na politické scéně udrží delší dobu, což se zdá být v současné době v Nizozemsku případ tématu imigrace a integrace, znamená to však, že se je vnímáno jako společensky závažný problém, který je nutné řešit.

4.3 Islám jako symbol

Jak již bylo řečeno, politická a mediální aréna fungují podle odlišných zákonitostí a pravidel, což se velice jasně ukazuje na tom, jak pracují s tématy imigrace a integrace. V politice hraje potřeba „prodat“ určité téma poměrně důležitou roli, zejména v předvolebních kampaních, ve světě médií je však tento aspekt naprosto zásadní a přispívá velkou měrou k důrazu na konflikt a kontroverzi. Mediální scéna zároveň pracuje se zástupnými symboly, které mají samy o sobě určité hodnoty a dokáží zvýšit „přitažlivost“ souvisejícího tématu. Právě takovým symbolem se stal pro nizozemská média islám – islám především jako hrozba pro domácí nizozemskou společnost. Jak ukazuje ve své studii Vliegthart, zatímco v politické sféře znamenal rok 2001 jen mírný nárůst v parlamentní agendě, věnované tématu imigrace a integrace, v mediální sféře byl nárůst pozornosti, zaměřené po jedenáctém září 2001 na imigraci a integraci, enormní (Vliegthart 2007: 50). Důvodem je právě to, že islám jako symbol ohrožení radikálně zvýšil přitažlivost tématu imigrace a integrace obecně.

K podobnému závěru dochází i Cherribi: výskyt pojmů „islám a integrace“ a „islamizace“ se podle výsledků jeho výzkumu mezi lety 2000 a 2002 v pěti sledovaných významných nizozemských denících – *Volkskrant*, *NRC*, *Trouw*, *Algemeen Dagblad* a *Het Parool* – více než ztrojnásobil (Cherribi 2010: 148). Islám se stal pro téma imigrace a integrace zastřešujícím pojmem, který však do společenského diskursu vnesl celou řadu převážně negativních konotací a byl viděn jako překážka úspěšné integraci či dokonce asimilaci imigrantů. Náboženská koheze alochtonního obyvatelstva je pak chápána jako odmítnutí integrace, přestože se často jedná o zcela nezávislý jev v jiné rovině, vycházející z kulturního zázemí a sociálního statusu imigrantů v nové vlasti.

Právě soustředění pozornosti médií na islám a především jeho nejortodoxnější (a tedy nejkontroverznější) projevy přispěl největší měrou ke zhoršení veřejného obrazu imigrantů. Protože alochtonní komunity jsou pro většinovou nizozemskou společnost stále do velké míry neznámé, bývají kontroverzní příklady z médií často vztahovány na celou imigrantskou populaci. Když tak například rotterdamský imám Khalil el-Moumni v rozhovoru pro televizní stanici Nova v květnu 2001 prohlásil, že homosexualita je nemoc, která ohrožuje celé Nizozemsko, stal se tento výrok téměř proslulým a podpořil obraz muslimů jako bigotních homofobů (Cherribi 2010: 144). To, že podobné výroky zaznívaly poměrně pravidelně dříve také z úst představitelů konzervativních křesťanských proudů, však žádnou smršť v médiích nevyvolalo.

To, co se tedy může na první pohled jevit jako střet dvou kultur – jedné tolerantní a druhé netolerantní – je do značné míry způsobeno systematickým zdůrazňováním ortodoxní části názorového spektra v jedné z těchto kultur. Je sice faktem, že toto spektrum je v kultuře alochtonní v porovnání s kulturou autochtonní vychýleno směrem ke svému ortodoxnímu, netolerantnímu pólu, to však úzce souvisí s demografickým složením alochtonní populace a také s jejím imigrantským statutem. Protože naprostá většina původních imigrantů pochází z chudých venkovských oblastí a není příliš vzdělaná, je v této skupině obtížný vznik elit, které by ji měly vést či reprezentovat. Liberální výjimky se od této sociální skupiny snaží většinou odloučit a ti, kdo se tak dostávají v alochtonních komunitách do vedení, jsou často nevzdělaní konzervativní imámové (Scheffer 2011: 127). Islám zároveň v alochtonních komunitách hraje roli společenské autority. Většině imigrantů nestačí „slabý“ nizozemský stát k identifikaci s jeho hodnotami a autoritami, imigranti tak hledají autoritu jinde (Al-

Azmeh, Fokas (eds.) 2007: 31). Muslimská identita v těchto komunitách funguje jako jednotící prvek v cizí zemi, ale také jako vyjádření příslušnosti k silné autoritě, což ještě posiluje podporu a viditelnost ortodoxních netolerantních myšlenek. V porovnání s většinovou nizozemskou společností, která je podstatně více sociálně stratifikovaná, se pak alochtonní populace pochopitelně jeví jako konzervativní a nesnášenlivá.

Stigmatizace imigrantské populace jako cizí a kulturně nekompatibilní se společností autochtonní vytváří bariéry, které není snadné odstranit. Náboženství hraje při vytváření identity „my“ vs. „oni“ ještě důležitější roli než etnicita, protože reprezentuje nejen rozdílný původ, ale také odlišné přesvědčení a hodnoty, odlišný způsob života. Imigranti, kteří se chtějí aktivně zapojit do většinové společnosti, musí neustále vysvětlovat, kým *nejdou* (fundamentalisté, atd) – důraz tedy není kladen na pozitivní hodnoty, spojené s identitou alochtonních obyvatel, ale na stereotypy a negativní mediální obraz, který je třeba vyvracet (Klausen 2005: 63). Mediální stigmatizace uzavírá příslušníky postižené skupiny ve stigmatizované podobě, ze které je velmi obtížné se vymanit.

4.3.1 Příčinné mechanismy a mediální scéna

První nezávislá proměnná, kterou jsem si v úvodu této práce vymezil – „nárůst míry imigrace (zejména z islámských zemí)“ – se na mediální scéně projevila jen v omezené míře a s časovým odstupem. Politická korektnost, která byla do poloviny devadesátých let součástí převládajícího společenského diskurzu, zabraňovala přílišné medializaci tématu a hledání senzací ve spojitosti s imigrací a integrací. Zejména v souvislosti s tématem islámu média kontroverze nevyhledávala a téma tak zůstávalo spíše na okraji mediálního zájmu. K posunu došlo až s nárůstem důležitosti druhé nezávislé proměnné – „sociální tenze mezi alochtonními a autochtonními obyvateli“ a s následnou změnou přístupu v politické aréně. Směr, označovaný jako „nový realismus“, posunul hranice toho, co bylo v médiích společensky přípustné říkat, což mělo na výskyt tématu imigrace a integrace v médiích dalekosáhlé dopady. S nárůstem pozornosti věnované kontroverzním postojům a ortodoxním představitelům islámu v Nizozemsku se začal mediální obraz alochtonního obyvatelstva výrazně zhoršovat.

Tento trend do značné míry souvisel s nárůstem popularity strany Lijst Pim Fortuyn na politické scéně.

Třetí nezávislá proměnná – „vnější události, ovlivňující obraz islámu v neislámských zemích“ – se v nizozemském prostoru poprvé výrazně projevila prostřednictvím teroristických útoků na World Trade Center v září 2001 (a později znovu při teroristických útocích v Madridu a v Londýně). Média touto událostí získala „prototyp“, který posléze ovlivnil vnímání islámu obecně a tím i nizozemských imigrantů, pocházejících z muslimských zemí. Islám se po útocích na WTC stal symbolem zatíženým četnými negativními konotacemi a pro média bylo od roku 2001 výrazně snazší – a atraktivnější – spojovat libovolné události týkající se muslimského alochtonního obyvatelstva s odkazem tohoto prototypu (Vliegthart 2007: 76-77). Tato jedna konkrétní událost tak od roku 2001 ovlivňuje abstraktní schéma muslimské imigrace v Nizozemsku a tomuto tématu je v médiích kdykoliv možno dodat atraktivitu odkazem právě na 9/11.

Závěr

Nakládání s tématem imigrace a integrace v politické a mediální aréně se v Nizozemsku od devadesátých let dvacátého století výrazně změnilo. Od liberálně multikulturalistického modelu, který oficiálnímu postoji k imigraci a integraci až do poloviny devadesátých let dominoval, bylo postupně upuštěno. Následné otevření debaty a posunutí hranic toho, co je na politické a mediální scéně přípustné říkat, zanechalo v obou těchto arénách výrazné a trvalé stopy. Nový realismus do značné míry téma imigrace a integrace zbavil „stigmatu“ politické nekorektnosti, toto odtabuizování však zároveň přispělo k vytvoření prostoru pro bezprecedentní vzestup anti-imigrantských stran. V roce 2002 dosáhla nevídaného volebního úspěchu strana Lijst Pim Fortuyn, vražda Pima Fortuyna a následný fatální nedostatek soudržnosti a vnitřní organizace v LPF však vedla k pádu kabinetu, na kterém se LPF podílela, k výraznému poklesu voličské podpory v předčasných volbách 2003 a k zániku strany brzy poté, co LPF nedokázal v roce 2006 získat jediný poslanecký mandát. Už ve volbách roku 2006 nicméně do parlamentu pronikla nová anti-imigrantská strana – Partij voor de Vrijheid – která v parlamentních volbách roku 2010 se ziskem dvaceti čtyř křesel ještě posílila. Anti-imigrantský prvek je na nizozemské politické scéně výrazně zastoupen od roku 2002 dodnes, tedy více než deset let.

Proniknutí tématu imigrace a integrace na politickou scénu však nepoznamenalo jen okrajové politické strany. Mainstreamové strany postupně téměř bez výjimky zaujaly výrazně kritičtější postoj k do té doby převládající integrační politice. Patně největším rozdílem mezi volbami 2002 a 2003 byla změna názoru vrcholných představitelů napříč politickým spektrem na islám, integraci a imigraci. V květnových volbách 2002 byla imigrace „výhradním“ tématem Pima Fortuyna, který na něm postavil svůj bezprecedentní výstup k vrcholu politické scény, o osm měsíců poté takřka nebylo možné nalézt rozdíl mezi postoji jednotlivých mainstreamových stran na toto téma a v podstatě všechny strany s výjimkou Zelených Fortuynova stanoviska převzaly (Cherribi 2010: 169).

Přestože se nizozemské alochtonní obyvatelstvo může jevit jako poměrně jednolitá zájmová skupina, nedošlo na politické scéně k jejich organizované

konsolidaci, k vytvoření strany, jež by jejich zájmy hájila. Byť se během posledních deseti let zapojení alochtonních obyvatel do politického dění zintenzivnilo, stále je tato skupina proporcionálně nedostatečně reprezentovaná. Otázkou také zůstává, zda jsou příslušníci imigrantských menšin, kteří pod hlavičkou mainstreamových stran v politice pracují, reprezentací autentickou či zda se jedná jen o poskytnutí „alibi“ většinovému mocenskému diskurzu (Burjanová 2007: 115).

Ve světě médií zanechal ústup od multikulturalismu a politické korektnosti neméně významné stopy. Nárůst objemu zpráv, týkajících se imigrace a integrace, a zároveň jejich převažující negativní vyznění, přispělo ke stigmatizaci příslušníků alochtonní populace. Zhoršené mediální klima představovalo živnou půdu pro anti-imigrantské strany. Zejména zastřešující prvek islámu je v tomto ohledu klíčový, protože po útocích na World Trade Center v září 2001 fungoval jako symbol, který posiloval negativní konotace, spojené s tématem imigrace a integrace obecně.

V souvislosti se změnou vztahu politické a mediální scény k tématu imigrace, integrace a především islámu došlo k značné „teologizaci“ veřejného prostoru. Zejména osobnosti jako Ayaan Hirsi Ali či Geert Wilders vnesly do nizozemského mediálního a politického prostoru zájem o Korán a o jeho interpretaci. Komentátoři v televizi a tisku, ale také politici, se ve jménu sekularismu vyjadřují k povaze Koránu a jeho vlivu na možnost integrovat muslimskou menšinu do nizozemské společnosti, tím se však pouštějí na pole náboženských sporů a výkladu náboženských textů, čímž jdou *proti* myšlence sekularismu. Zároveň tím přistupují na rovinu sporu tak, jak jej chtějí vést imámové, kterým pochopitelně v očích muslimů nemohou v této diskusi konkurovat. Imámové pak samozřejmě reagují tím, že naopak uplatňují teologickou optiku na politickou sféru (Cherribi 2010: 213). To dále oslabuje integraci alochtonních obyvatel do většinové společnosti.

V úvodu této práce jsem si definoval výčet nezávislých proměnných, jejichž vliv na politickou a mediální scénu Nizozemska bych mohl analyzovat. Jak z práce vyplývá, na politickou scénu měla z tří nezávislých proměnných nejdalekosáhlejší dopad proměnná druhá – „sociální tenze mezi alochtonními a autochtonními obyvateli.“ Ta, podmíněna dřívějším nárůstem míry imigrace, vedla ke zpochybnění a postupnému pádu multikulturalistického modelu. Tím bylo téma imigrace a integrace takřkajíc

„zaneseno na politickou mapu“ a postupně se jím začaly kriticky zabývat jak okrajové anti-imigrantské strany, tak strany mainstreamové. Téma imigrace a integrace je v nizozemské politice důležité dodnes, jak ukazují velké zisky strany PVV v posledních parlamentních volbách roku 2010.

Pro mediální scénu byla druhá nezávislá proměnná rovněž důležitá, jako klíčová se však jeví zejména nezávislá proměnná číslo tři – „vnější události, ovlivňující obraz islámu v neislámských zemích.“ Útoky na WTC v roce 2001 mediální perspektivu v souvislosti s imigrací a integrací do značné míry definují dodnes. Kromě událostí vnějších pak hrály roli i některé události „vnitřní“, jako například vražda Theo van Gogha v roce 2004 (Andeweg & Irwin 2005: 40). Lze konstatovat, že situace na mediální i politické scéně zůstává ve vztahu k tématu imigrace a integrace velmi napjatá.

Summary

The place of the issue of immigration and integration in the Dutch public sphere has shifted significantly since the beginning of the nineties. The model of liberal multiculturalism which was protecting the issue of immigration and integration with the „cloak“ of political correctness has collapsed and the topic has since become frequently debated both in the sphere of politics and media.

The opening of the public debate and placing the issue high on the public agenda has had many consequences. In the realm of politics, the most apparent result was the unprecedented rise of anti-immigrant political parties. Without political correctness ostracizing these parties from what had been broadly considered „acceptable“ and also due to the high volume of public debate about the topic of immigration and integration, anti-immigrant parties have experienced major electoral gains. LPF was first in this regard and after its demise, PVV took up the role of the major anti-immigrant party represented in the Parliament.

After the turning point of the 2002 elections, mainstream parties have mostly taken steps to adjust to the new conditions and change their stance to the topic of immigration and integration. As can be seen from the analyzed election manifests, immigration policies of almost all the relevant Dutch political parties have become more restrictive, to a big extent following the example of LPF.

The political representation of immigration minorities is still mostly not carried out by political parties. Although the number of allochthonous people in the mainstream politics has grown in the recent years, it has still not reached a level of proportional representation and there have also been questions about the authenticity of such representation. It seems that the focus of the representation of immigration minorities still lies on imams and in many cases, loyalty to immigrants‘ country of origin contradicts with a deeper integration and potential political activity.

One of the outcomes of the collapse of the concept of political correctness regarding immigration and integration was a shift in the approach of the media towards

this issue. The phenomenon of „controversial news“ is very distinctive in this regard, especially after 2001, when Islam has become a symbol connected with most immigration-related news events, a symbol with many negative connotations.

Použitá literatura

Al-Azmeh, Aziz; Fokas, Effie (eds.), *Islam in Europe: Diversity, Identity and Influence* (Cambridge : Cambridge University Press, 2007), 223 s.

Andeweg, Rudy B.; Irwin, Galen A., *Governance and Politics of the Netherlands, second edition* (New York : Palgrave Macmillan, 2005), 281 s.

Barša, Pavel, *Západ a islamismus: Střet civilizací, nebo dialog kultur?* (Praha : Centrum pro studium demokracie a kultury, 2001), 188 s.

Bennett, W. Lance; Iyengar, Shanto, „A New Era of Minimal Effects? The Changing Foundations of Political Communication“, *Journal of Communication* Vol. 58, No. 4 (2008), s. 707-731.

Boomgaarden, Hajo B.; Vliegenthart, Rens, „Explaining the Rise of Anti-Immigrant Parties: The Role of News Media Content“, *Electoral Studies* 26 (2007), s. 404-417.

Burjanová, Martina, *Politická reprezentace imigračních menšin v Nizozemí* (Praha : IPS FSV UK (diplomová práce), 2007), 134 s.

Chaffee, Steven H.; Metzger, Miriam M., „The End of Mass Communication?“, *Mass Communication & Society* 4 (2001), s. 365-379.

Cherribi, Sam, *In the House of War: Dutch Islam observed* (New York : Oxford University Press, 2010), 289 s.

Deschouwer, Kris (ed.), *New Parties in Government: In power for the first time* (London : Routledge, 2008), 220 s.

Drulák, Petr, *Jak zkoumat politiku: kvalitativní metodologie v politologii a mezinárodních vztazích* (Praha : Portál, 2008), 255 s.

Mazzoleni, Gianpietro; Stewart, Julianne; Horsfield, Bruce (eds.), *The Media and Neo-Populism: A Contemporary Comparative Analysis* (Westport : Praeger Publishers, 2003), 253 s.

Meguid, Bonnie M., *Party Competition between Unequals: Strategies and Electoral Fortunes in Western Europe* (Cambridge : Cambridge University Press, 2008), 315 s.

Mullainathan, Sendhil; Shleifer, Andrei, „The market for news“, *American Economic Review* Vol 94, No. 4 (2005), s. 1031-1054.

Klausen, Jytte, *The Islamic Challenge: Politics and Religion in Western Europe* (Oxford : Oxford University Press, 2005), 264 s.

Kymlicka, Will, *Multicultural Odysseys: Navigating the New International Politics of Diversity* (New York : Oxford University Press, 2007), 374 s.

Prins, Baukje, *Konec nevinnosti: Úskalí multikulturního soužití v Nizozemsku*, překlad Petra Schürová (Brno : Barrister & Principal, 2005), 151 s.

Roy, Olivier, *Globalised Islam: The Search for a New Ummah* (New York : Columbia University Press, 2004), 349 s.

Roggeband, Conny; Vliegthart, Rens, „Divergent Framing: The Public Debate on Migration in the Dutch Parliament and Media, 1995-2004“, *West European Politics* Vol. 30, No. 3 (2007), s. 524-548.

Scheffer, Paul, *Immigrant Nations* (Cambridge : Polity Press, 2011), 390 s.

Smith, Timothy B. (ed.), *Practicing Multiculturalism: Affirming Diversity in Counseling and Psychology* (Boston : Allyn and Bacon, 2004), 341 s.

Strmiska, Maxmilián [et al.], *Politické strany moderní Evropy: Analýza stranicko-politických systémů* (Praha : Portál, 2005), 728 s.

Van Aelst, Peter [et al.], „Politicians in the News: Media or Party Logic?: Media Attention and Electoral Success in the Belgian Election Campaign of 2003“, *European Journal of Communication* 23 (2008), s. 193-210.

Vliegthart, Rens, *Framing Immigration and Integration: Facts, Parliament, Media and Anti-Immigrant Party Support in the Netherlands* (Amsterdam : Vrije Universiteit (dizertační práce), 2007), 204 s.

Walgrave, Stefaan; de Swert, Knut, „The Making of the (Issues of the) Vlaams Blok“, *Political Communication* 21 (2004), s. 479-500.

Walgrave, Stefaan; Van Aelst, Peter, „The Contingency of Mass Media's Political Setting Power: Toward a Preliminary Theory“, *Journal of Communication* 56 (2006), s. 88-109.

Internetové zdroje:

Francouzská Vysoká rada pro integraci.

<http://www.hci.gouv.fr/>

Výsledky voleb v roce 2002 a 2010, zdroj CBS Statline databank.

<http://www.nlverkiezingen.com/TK2002.html>

<http://www.nlverkiezingen.com/TK2010.html>

Program VVD z roku 1994, Documentation Centre Dutch Political Parties.

<http://dnpp.eldoc.ub.rug.nl/FILES/root/programmas/vp-per-partij/VVD/vvd94.pdf>

Program LPF z roku 2002, Documentation Centre Dutch Political Parties.

<http://dnpp.eldoc.ub.rug.nl/FILES/root/programmas/Verkiezingsprogramma/2002/lpf02.pdf>

Program PVV z roku 2006, Documentation Centre Dutch Political Parties.

<http://dnpp.eldoc.ub.rug.nl/FILES/root/programmas/Verkiezingsprogramma/2006/PVV/pamflet06.pdf>

Program PvdA z roku 2003, Documentation Centre Dutch Political Parties.

<http://dnpp.eldoc.ub.rug.nl/FILES/root/programmas/Verkiezingsprogramma/2003/PvdA/vmanif03.pdf>

Program VVD z roku 2002, Documentation Centre Dutch Political Parties.

<http://dnpp.eldoc.ub.rug.nl/FILES/root/programmas/Verkiezingsprogramma/2002/vvd02.pdf>

Program VVD z roku 2003, Documentation Centre Dutch Political Parties.

<http://dnpp.eldoc.ub.rug.nl/FILES/root/programmas/vp-per-partij/VVD/vvd03.pdf>

Program PvdA z roku 2006, Documentation Centre Dutch Political Parties.

<http://dnpp.eldoc.ub.rug.nl/FILES/root/programmas/Verkiezingsprogramma/2006/PvdA/vp06.pdf>

Program VVD z roku 2010, Documentation Centre Dutch Political Parties.

<http://dnpp.eldoc.ub.rug.nl/FILES/root/programmas/Verkiezingsprogramma/2010/Definitief/VVDverkiezingsprogramma2010.pdf>

Helsinská zpráva z roku 2005.

<http://www.art1.nl/nprd/factsheets/Intolerance%20against%20muslims%20in%20the%20EU%202003-2005.pdf>

Výstup ze summitu Evropské rady v Seville 2002, Euractiv.

<http://www.euractiv.com/future-eu/immigration-tops-agenda-eu-seville-summit/article-115268>

Článek od Ayaan Hirsi Ali a Geerta Wilderse „Je čas na liberální Džihád“, archiv NRC Handelsblad.

http://vorige.nrc.nl/opinie/article1628776.ece/Het_is_tijd_voor_een_liberale_jihad

Paul Scheffer: „Multikulturní drama“, archiv NRC Handelsblad.

<http://retro.nrc.nl/W2/Lab/Multicultureel/scheffer.html>

Všechny odkazy staženy 12. 5. 2012.

Seznam příloh

**Příloha č. 1: Výsledky voleb do nizozemské dolní sněmovny, 15. květen 2002
(tabulka)**

**Příloha č. 2: Výsledky voleb do nizozemské dolní sněmovny, 22. leden 2003
(tabulka)**

Příloha č. 3: Vnímání politických stran na ose levice-pravice, 2002 (tabulka)

Přílohy

Příloha č. 1: Výsledky voleb do nizozemské dolní sněmovny, 15. květen 2002

(tabulka)

Strana		Počet hlasů	%	+/-	Křesel
Christen-Democratisch Appèl	CDA	2653723	27,93%	+9,56%	43 +14
Lijst Pim Fortuyn	LPF	1614801	17,00%		26
Volkspartij voor Vrijheid en Democratie	VVD	1466722	15,44%	-9,25%	24 -14
Partij van de Arbeid	PvdA	1436023	15,11%	-13,87%	23 -22
GroenLinks	GrLinks	660692	6,95%	-0,32%	10 -1
Socialistische Partij	SP	560447	5,90%	+2,37%	9 +4
Democraten 66	D66	484317	5,10%	-3,89%	7 -7
ChristenUnie	CU	240953	2,54%	-0,76%	4 -1
Staatkundig Gereformeerde Partij	SGP	163562	1,72%	-0,06%	2 -1
Leefbaar Nederland	LN	153055	1,61%		2
Verenigde Seniorenpartij	VSP	39005	0,41%		
Vrije Indische Partij & OuderenUnie	VIP/OU	10033	0,11%	+0,02%	
Duurzaam Nederland	DN	9058	0,10%		
Partij van de Toekomst	PvdT	6393	0,07%		
Nieuwe Middenpartij	NMP	2305	0,02%	-0,25%	
Republikeinse Volkspartij	RVP	63	0,00%		
Celkem platných hlasů		9501152			150
Neplatných hlasů		14074	0,15%	-0,02%	

Zdroj: <http://www.nlverkiezingen.com/TK2002.html>, staženo 12. 5. 2012.

Příloha č. 2: Výsledky voleb do nizozemské dolní sněmovny, 22. leden 2003

(tabulka)

Strana		Počet hlasů	%	+/-	Křesel
Christen-Democratisch Appèl	CDA	2763480	28,62%	+0,69%	44 +1
Partij van de Arbeid	PvdA	2631363	27,26%	+12,15%	42 +19
Volkspartij voor Vrijheid en Democratie	VVD	1728707	17,91%	+2,47%	28 +4
Socialistische Partij	SP	609723	6,32%	+0,42%	9 0
Lijst Pim Fortuyn	LPF	549975	5,70%	-11,30%	8 -18
GroenLinks	GrLinks	495802	5,14%	-1,82%	8 -2
Democraten 66	D66	393333	4,07%	-1,03%	6 -1
ChristenUnie	CU	204694	2,12%	-0,42%	3 -1
Staatkundig Gereformeerde Partij	SGP	150305	1,56%	-0,16%	2 0
Partij voor de Dieren	PvdD	47754	0,49%		
Leefbaar Nederland	LN	38894	0,40%	-1,21%	-2
Partij van de Toekomst	PvdT	13845	0,14%	+0,08%	
Lijst Ratelband	Ratelb	9045	0,09%		
Duurzaam Nederland	DN	7271	0,08%	-0,02%	
Nieuwe Communistische Partij Nederland	NCPN	4854	0,05%		
Conservatieven.nl	Cons.nl	2521	0,03%		
Vooruitstrevende Integratiepartij	VIP	1623	0,02%		
Alliantie voor Vernieuwing en Democratie	AVD	990	0,01%		
Lijst-Veldhoen	Veldhoen	296	0,00%		
Celkem platných hlasů		9654475			150
Neplatných hlasů		12127	0,13%	-0,02%	

Zdroj: <http://www.nlverkiezingen.com/TK2003.html>, staženo 12. 5. 2012.

Příloha č. 3: Vnímání politických stran na ose levice-pravice, 2002 (tabulka)

Strana		Respondenti, kteří nebyli schopni umístit stranu na škále	Směrodatná odchylka	Průměrné umístění
GroenLinks	GrLinks	2,9%	1,46	3,31
Socialistische Partij	SP	5,0%	1,86	3,36
Partij van de Arbeid	PvdA	2,8%	1,59	4,43
Democraten 66	D66	4,5%	1,54	5,44
Christen-Democratisch Appèl	CDA	3,0%	1,51	7,30
ChristenUnie	CU	11,6%	2,09	7,57
Staatkundig Gereformeerde Partij	SGP	13,2%	2,25	7,83
Volkspartij voor Vrijheid en Democratie	VVD	3,4%	1,69	8,03
Lijst Pim Fortuyn	LPF	5,0%	1,96	8,56

Pozice na škále od „0“ (levice) po „10“ (pravice), překlad A.K.

V tabulce jsou uvedeny strany, které získaly křeslo v dolní sněmovně ve volbách 2003.

Zdroj: Anderweg & Irwin 2005, s. 59.